

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY

Mjr dypl. inż. Michał DROST

**PERSPEKTYWICZNY MODEL SYSTEMU
KSZTAŁCENIA WOJSKOWEGO
W RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Rozprawa doktorska

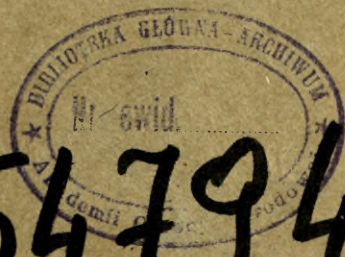
2

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

S/2009

05-002009-002-0

WARSZAWA

1993

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ STRATEGICZNO - OBRONNY

mjr dypl. inż. Michał DROST

PERSPEKTYWICZNY MODEL SYSTEMU

KSZTAŁCENIA WOJSKOWEGO

W RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

2

Rozprawa doktorska

Kierownik naukowy

płk doc.dr hab. Andrzej WŁODARSKI

WARSZAWA

1993

SPIS TREŚCI

WSTĘP	3
I. KSZTAŁCENIE WOJSKOWE W UJĘCIU SYSTEMOWYM	13
1. System i jego modelowanie	13
2. Kształcenie w teorii dydaktyki	18
3. Miejsce i rola kształcenia wojskowego w systemie edukacji narodowej	24
4. Miejsce i rola kształcenia wojskowego w systemie obronnym państwa	27
II. ANALIZA SYSTEMÓW KSZTAŁCENIA WOJSKOWEGO	31
1. Analiza systemu kształcenia wojskowego w Polsce do 1939 roku	31
2. Systemy kształcenia wojskowego w wybranych pańs- twach	41
2.1. Stany Zjednoczone	41
2.2. Niemcy	44
2.3. Wielka Brytania	46
3. Obecny system kształcenia wojskowego w RP	50
III. PROPONOWANY MODEL SYSTEMU KSZTAŁCENIA WOJSKOWEGO....	58
1. Cel i zadania systemu	58
2. Charakterystyka strukturalna systemu	66
3. Charakterystyka funkcjonalna systemu	72
4. Ocena możliwości wdrożenia systemu	80
ZAKOŃCZENIE	87
BIBLIOGRAFIA	90

W S T Ę P

Polska u progu dwudziestego pierwszego wieku znalazła się w nowej sytuacji społeczno - politycznej zarówno zewnętrznej, jak i wewnętrznej. Jest ona skutkiem rozpadu byłego bloku państw socjalistycznych i jego głównego mocarstwa - Związku Radzieckiego oraz przemian zachodzących w państwach NATO.

Rozpad bloku "wschodniego", zapoczątkowany przemianami w naszym kraju w latach osiemdziesiątych, spowodował rozwiązanie Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej /RWPG/ oraz Układu Warszawskiego /UW/.

Państwa będące ich sygnatariuszami stały się politycznie i gospodarczo niezależne i samodzielne oraz rozpoczęły żmudny i trudny okres przeobrażeń demokratycznych, z jednoczesnym wprowadzaniem zasad gospodarki rynkowej.

Rozpad Związku Radzieckiego na kilka mniejszych i samodzielnych państw oraz rozdzielenie się Czechosłowacji na dwa w pełni suwerenne państwa, leżą u podstaw zmiany naszej sytuacji zewnętrznej.

Wyraża się to, między innymi, tym, że liczba państw sąsiadujących z Polską wzrosła z trzech do siedmiu. Ma to decydujący wpływ zarówno na bezpieczeństwo kraju, jak i na politykę wewnętrzną i zewnętrzną.

Również w państwach NATO następują istotne przemiany. Połą-

czenie się Niemiec wytworzyło nową sytuację w Europie, w której pojawiło się państwo dominujące pod względem ekonomicznym i politycznym.

W Polsce w ostatnich trzech latach nastąpiły znaczne zmiany polityczno - gospodarcze. Polityczne związane są głównie z przeobrażeniami ustrojowymi naszego kraju, a zmiany gospodarcze - z szeroko wprowadzaną gospodarką rynkową. Zostały dokonane także istotne przemiany w kierunku demokratyzacji życia społeczeństwa.

Nie bez znaczenia są również przedsięwzięcia podejmowane w siłach zbrojnych w zakresie restrukturyzacji. Liczbowe zmniejszenie rozwiniętych związków taktycznych spowodowało znaczne zmniejszenie zapotrzebowania na kadrę oficerską. Było to bezpośrednią przyczyną obniżenia stanu przyjmowanych i kształconych kandydatów w szkołach oficerskich. W konsekwencji we wszystkich WSO jest nie w pełni wykorzystana kadra dydaktyczna, administracja i obsługa. W takiej sytuacji pod znakiem zapytania staje się zasadność utrzymywania 4 akademii i 9 szkół oficerskich.

Znaczej zmianie uległy także wymogi w stosunku do kadry oficerskiej. Powolne, ale systematyczne wprowadzanie w wyposażeniu wojsk nowych rodzajów sprzętu i uzbrojenia oraz ich modernizacja i unifikacja, jak również łączenie rodzajów wojsk i służb /np. WL i WOPK/, powodują konieczność zmiany istniejących programów kształcenia i zakresu kształcenia.

W wyniku przemian polityczno - gospodarczych i społecznych w naszym kraju oraz restrukturyzacji sił zbrojnych powstaje konieczność budowy nowego systemu obronnego państwa /SOP/, którego podstawy muszą uwzględniać obecne możliwości gospodarcze, naukowe i techniczne kraju, a cały system musi być wkomponowany w proces zachodzących w nim przeobrażeń społeczno - gospodarczych. Procesowi temu towarzyszyć może wiele zjawisk związanych z nowym spojrzeniem na ład polityczny, społeczny i ekonomiczny. Budowa nowego systemu obronnego państwa /SOP/ powoduje konieczność modernizacji jego części składowych, w tym systemu kształcenia wojskowego. Problematyka ta jest przedmiotem moich szczególnych zainteresowań.

W niniejszej pracy pragnę przedstawić model, który odpowiada nowym wymaganiom /zwiększenie zakresu zadań, dostosowanie poziomu wykształcenia ogólnego naszej kadry do poziomu wykształcenia ogólnego kadry w armiach zachodnich/, jakie są stawiane kadrze naszych sił zbrojnych.

W budowie modelu będę korzystał z wniosków wynikających z analizy dotychczas obowiązującego systemu kształcenia wojskowego w Polsce oraz wybranych państw zachodnich.

Po dokonaniu gruntownej analizy tematu rozprawy założono następujące cele badawcze:

1. Cel poznawczy - zebrać i uogólnić doświadczenia oraz zbadać system kształcenia wojskowego w Polsce i w wybranych państwach zachodnich.

2. Cel praktyczny - zbudować perspektywiczny model systemu kształcenia wojskowego, który zapewni możliwość wykształcenia oficera na miarę potrzeb nowoczesnej armii.

Z tak sformułowanych celów badawczych rozprawy wynikają następujące problemy badawcze:

1. Jak zmienić istniejący system kształcenia wojskowego, aby spełniał wymagania dotyczące kształcenia kadry naszych sił zbrojnych w nowych uwarunkowaniach polityczno - militarnych kraju ?
2. Jakimi zasadami należy się kierować budując perspektywiczny model systemu kształcenia wojskowego ?

Przedstawione cele oraz problemy badawcze były wytycznymi do sprecyzowania następującej hipotezy roboczej: zmiany w istniejącym systemie kształcenia wojskowego, głównie o charakterze modelowym /struktury organizacyjno - funkcjonalnej/, pozwolą na sprostanie wymaganiom co do przygotowania kadry oficerskiej do efektywnego funkcjonowania w nowych warunkach Polski oraz współpracy naszych sił zbrojnych z armiami państw zachodnich.

Dla osiągnięcia założonego celu, rozwiązania podstawowych problemów badawczych oraz weryfikacji przyjętej hipotezy zastosowano następujące metody badawcze:

- analizę systemową /metoda systemowa, modelowanie systemowe/;
- analizę krytyczną i porównawczą materiałów zebranych w okresie przygotowania do realizacji pracy;

- wywiad oraz zbieranie opinii;
- obserwację uwzględniającą istniejący system kształcenia wojskowego w naszych siłach zbrojnych;
- porównanie - głównie w odniesieniu do systemów obowiązujących w innych państwach.

Spośród przyjętych metod najbardziej przydatna w procesie badawczym okazała się metoda systemowa, która charakteryzuje się następującymi cechami:

- przedmiotem metody są systemy rzeczywiste, opisywane za pomocą zbioru cech systemowych;
- podmiotem jest określony system rzeczywisty, czyli pewien zespół interdyscyplinarny;
- konsekwentne stosowanie zasad systemowych;
- przestrzeganiem reguł ścisłego stosowania pojęcia systemu;
- dążnością do racjonalnej strukturyzacji, formalizacji i matematyzacji podejmowanych decyzji.

Powyższe cechy metody systemowej pozwalają stosować podczas badań następujące działania poznawcze:

- obserwację danego systemu rzeczywistego;
- konceptualizację - tworzenie istotnych cech systemu;
- idealizację - określenie związków między istotnymi cechami systemu;
- konkretyzację - uwzględnienie cech ubocznych systemu podczas określania związków między jego cechami istotnymi;
- weryfikację - logiczne i empiryczne sprawdzanie systemowych praw /związków między istotnymi cechami systemu/ oraz formuł

pozwalających na określenie cech systemowych;

- preparację - podejmowanie działań praktycznych prowadzących do zaspokojenia konkretnych potrzeb społecznych.

Opisywana metoda znajduje obecnie szerokie zastosowanie w wojskowych badaniach naukowych. Proponując ogólne zasady badania dowolnych, złożonych obiektów oraz sposoby ich analizy, syntezy i oceny, staje się szczególnie użyteczna w rozwiązywaniu problemów modelowania systemów wojskowych.

Ogólny schemat modelowania systemowego /rys.1/^{1/}wykorzystam w dalszej części pracy, przy prezentowaniu perspektywicznego modelu systemu kształcenia wojskowego.

Pragnę zauważyć, że chociaż zbudowany model systemu jest tylko narzędziem do osiągnięcia założonego celu badań, to samo jego konstruowanie umożliwiło badaczowi sprawdzenie swoich teoretycznych przekonań o systemie, dokonanie empirycznych obserwacji oraz wyciągnięcie z nich logicznych wniosków dotyczących:

- zrozumienia systemu;
- prowadzenia dalszych badań szczegółowych;
- przyspieszenia badań i analizy istniejącego systemu;
- określenia metody testowania pożądanых modyfikacji systemu;
- prowadzenia mniej kosztownych badań.

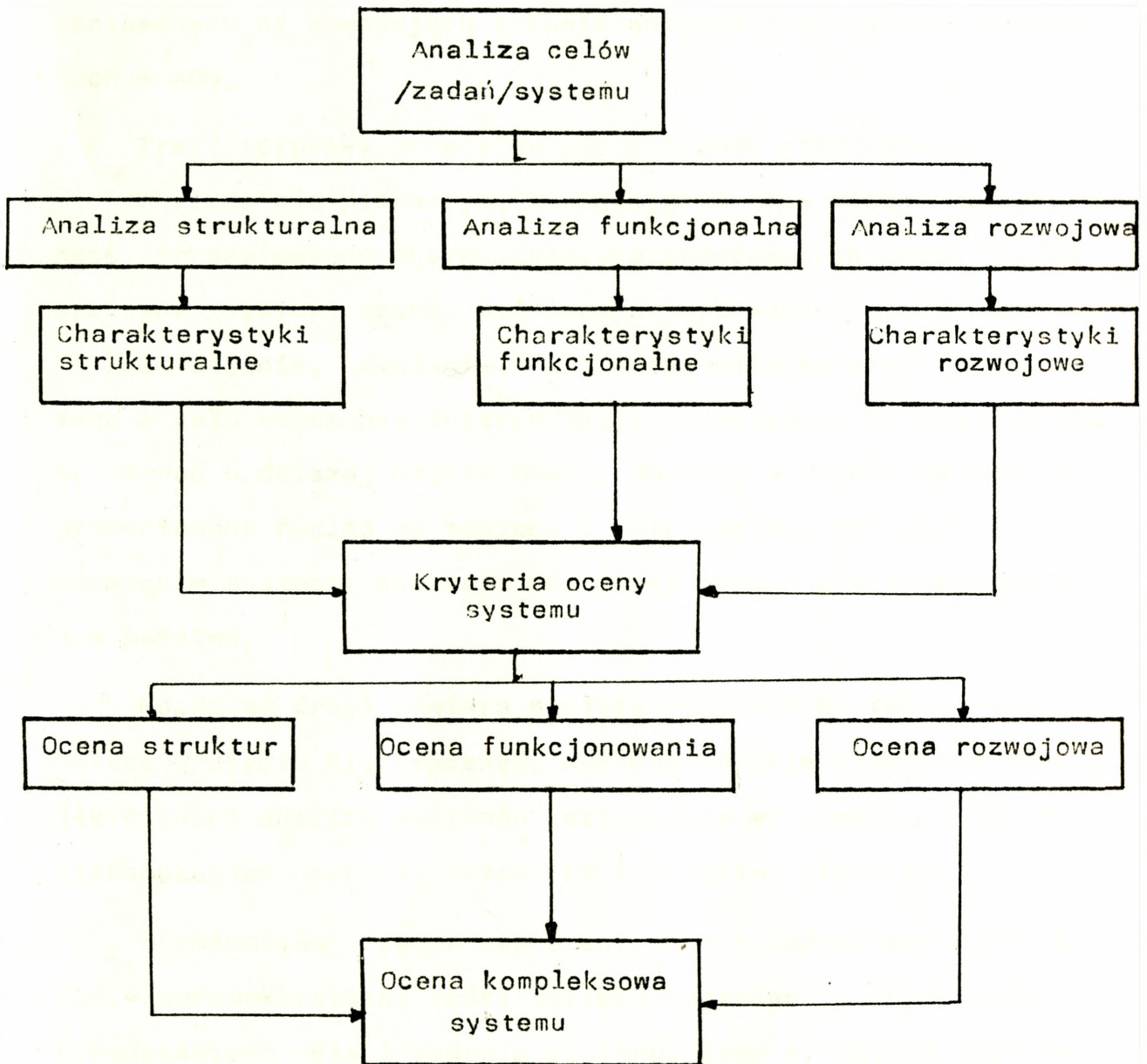
Podczas opracowania rozprawy korzystałem z literatury, którą można podzielić na trzy grupy:

1/ P. Sienkiewicz, Inżynieria systemów, rys.15,s.42

Pierwsza grupa: zaliczono tu literaturę z zakresu teorii systemów, modelowania i analizy systemowej. Na jej podstawie przeprowadzono badania funkcjonujących obecnie w kraju i za granicą systemów kształcenia wojskowego i zbudowano koncepcję perspektywicznego modelu systemu kształcenia wojskowego w naszych siłach zbrojnych. Do pozycji, które znacząco przyczyniły się do uzyskania rozwiązań, zaliczono prace: P. Sienkiewicza /25/; W. Sadowskiego /24/; L. Bertalanffyr /1/.

Drugą grupę tworzą wydawnictwa dotyczące zagadnień związanych z dydaktyką. Umożliwiły one głównie przeprowadzenie rozważań teoretycznych na temat określenia miejsca i roli kształcenia w dydaktyce, jak również pozwoliły na zrozumienie i właściwe posługiwanie się pojęciami dydaktycznymi w toku rozwiązywania złożonych problemów badawczych. Do zasadniczych pozycji w tej grupie literatury zaliczono prace: K. Żegnałka /37/; J. Bogusza /4/; K. Kruszewskiego /12/.

Trzecią grupę stanowią wydawnictwa traktowane jako źródła danych o systemie kształcenia obecnie obowiązującym w Polsce, o systemach obowiązujących w państwach zachodnich, jak również obowiązujących w Polsce do 1939 roku. Przystudiowanie tej literatury pozwoliło na dokonanie analizy porównawczej rozpatrywanych systemów kształcenia oraz wyciągnięcie wniosków pomocnych w badaniach nad proponowanym modelem. Do najważniejszych pozycji w tej grupie zaliczono prace: Pracę zbiorową /9/; Pracę zbiorową /29/; R. Kulczyckiego /13/.

Rys.1. Schemat kompleksowego modelowania systemowego

Prowadząc prace badawcze korzystałem ze zbiorów i dokumentacji: Biblioteki Naukowej AON, materiałów Departamentu Kadr MON oraz Sztabu Generalnego WP, a także z opracowań prezentowanych na sympozjach i konferencjach naukowych prowadzonych w AON.

Treść rozprawy przedstawiono w trzech rozdziałach.

W rozdziale pierwszym, spełniającym rolę wstępu teoretycznego, przedstawiono charakterystykę podstawowych pojęć teorii systemów /system, model, modelowanie systemowe/ oraz dydaktyki /kształcenie, szkolenie, nauczanie, uczenie się/. Dokonano tego w celu wskazania interpretacji pojęciowej, której będziemy używać w dalszej części pracy. Ponadto w rozdziale tym zaprezentowano pogląd na miejsce i rolę systemu kształcenia wojskowego w systemie edukacji narodowej oraz w systemie obronnym państwa.

Rozdział drugi zawiera analizę systemów kształcenia w Polsce w ujęciu historycznym, systemu obecnie funkcjonującego, jak również analizę systemów kształcenia wojskowego w Stanach Zjednoczonych Ameryki, Niemczech i Wielkiej Brytanii.

W rozdziale trzecim zaprezentowano - będący wynikiem badań - perspektywiczny model systemu kształcenia wojskowego. Przedstawiono cele i zadania systemu, jego strukturę organizacyjno - funkcjonalną oraz dokonano oceny możliwości wdrożenia opracowanego modelu.

Praca opatrzona jest wstępem, zakończeniem oraz wykazem

bibliografii, zawierającym 38 pozycji.

Adresatami tej pracy jest głównie sztab GZSB oraz żołnierze zawodowi i pracownicy cywilni zajmujący się problematyką związaną z planowaniem oraz realizacją procesu kształcenia wojskowego w Polsce.

Autor niniejszej pracy serdecznie dziękuje promotorowi płk.doc.dr.hab. Andrzejowi Włodarskiemu za kierowanie pracą oraz poczynienie wielu cennych uwag i zaleceń, które w zasadniczy sposób wpłynęły na treść i kształt rozprawy.

Również serdecznie podziękowania składam płk.prof.dr hab. Romanowi Kulczyckiemu za inspirację w wyborze tematu pracy oraz okazaną pomoc w czasie prowadzenia badań i opracowania rozprawy.

I. KSZTAŁCENIE WOJSKOWE W UJĘCIU SYSTEMOWYM

Podstawową zasadą pracy naukowej, a także wszelkiej innej działalności, w której pragniemy przekazać swoje myśli innym, jest określenie stopnia znajomości niezbędnej wiedzy teoretycznej. W moim wypadku będzie to dotyczyć przede wszystkim problematyki teorii systemów i dydaktyki. Chcąc uniknąć nieporozumień wynikających z wieloznaczności używanych w rozprawie pojęć, uznałem za konieczne odniesienie się do niektórych z nich, głównie dotyczących modelowania i kształcenia.

1. System i jego modelowanie

Żyjemy w okresie, w którym pojęcie system zdomowało się w wielu dziedzinach nauki i gałęziach przemysłu. Spotyka się je w działalności naukowej oraz na placach budowy, w zakładach produkcyjnych, ciągach technologicznych, strukturach organizacyjnych itd. Przeniknęło ono również do potocznego myślenia. Myślenie w kategoriach systemowych zaczyna odgrywać dominującą rolę w życiu codziennym. Problemowi temu poświęcono już wiele opracowań naukowych i publikacji; pojawiły się też specyficzne specjalności i zawody /np. projektowanie systemów, analiza systemów, technika sterowania/. Skonstruowano również maszyny liczące i automaty, które znalazły szerokie zastosowanie. Burzliwy rozwój techniczny i

powstawanie nowych dziedzin wiedzy niesie ze sobą wytwarzanie olbrzymiej ilości jakościowo różnych informacji, których nie jesteśmy w stanie ani przyswoić sobie, ani ich śledzić. W konsekwencji doszło do myślenia nie w kategoriach pojedynczej maszyny, lecz w kategoriach "systemów.

Używanie pojęcia "system" w wielu dziedzinach nauki oraz w życiu codziennym spowodowało tworzenie różnych jego definicji. Przykładowo, wg: "Słownika języka polskiego" system to "... skoordynowany układ elementów, zbiór tworzący pewną całość uwarunkowaną stałym logicznym uporządkowaniem jego części składowych"^{1/}.

Z kolei "Encyklopedia popularna" definiuje system, jako "... uporządkowany wewnętrznie układ elementów mający określoną strukturę /całość/, zespół zasad organizacyjnych, norm i reguł obowiązujących w danej dziedzinie"^{2/}.

Podobnie w literaturze przedmiotowej, dotyczącej badań systemowych, spotykamy się z imponującą różnorodnością podejścia do określenia pojęcia "system".

Prekursorami w badaniach systemowych oraz w definiowaniu pojęcia systemu byli amerykańscy i angielscy naukowcy. Wśród nich W. Gosling przez system rozumie "zbiór pros-

1/ Słownik języka polskiego, Warszawa 1989, s.387

2/ Encyklopedia popularna, Warszawa 1982, s.755

tych części^{1/}, natomiast L. von Bertalanffy precyzuje pojęcie systemu jako "zbiór elementów wzajemnie na siebie oddziałujących"^{2/}. Podobne podejście do tego zagadnienia prezentuje uznany radziecki naukowiec W. Sadowski, który system definiuje jako "zbiór wzajemnie powiązanych elementów występujących jako określona całość"^{3/}

Zostawiając spory terminologiczne specjalistom, przyjmuję dla swoich dalszych rozważań definicję prof. P. Sienkiewicza, który przez system rozumie "każdy złożony obiekt wyróżniony z badanej rzeczywistości, stanowiący całość tworzoną przez zbiór obiektów elementarnych /elementów/ i powiązań /relacji/ pomiędzy nimi"^{4/}.

W ujęciu matematycznym jest to para uporządkowana:

$$S = \langle M, R \rangle$$

w której:

$$M = \{M_1, M_2, \dots, M_i, \dots, M_w\}$$

oznacza skończony zbiór elementów M_i , $i \in \{1, w\}$.

1/ W. Gosling, The Design of Engineering systems, London 1962, s. 1

2/ L. Bertalanffy, General System Theory, New York 1962, s. 2

3/ W. Sadowski, Podstawy ogólnej teorii systemów, Warszawa 1978, s. 26

4/ P. Sienkiewicz, Inżynieria systemów, Warszawa 1983 s. 27

natomiast:

$$R = \{R_1, R_2, \dots, R_j, \dots, R_N\}$$

oznacza skończoną klasę relacji R_j określonych w zbiorze M ,
przy czym $j \in \{1, N\}$

W kształceniu wojskowym mamy do czynienia z wieloma ośrodkami kształcenia /akademie, szkoły, ośrodki/, między którymi występują różnego typu powiązania /np. jednolite zasady musztry/.

Odnosząc zatem przytoczoną definicję systemu do problematyki kształcenia wojskowego możemy stwierdzić, że system kształcenia wojskowego stanowi całość utworzoną przez zbiór wszystkich ośrodków kształcenia, będących elementami systemu i zbiór wszelkiego typu powiązań /relacji/ między tymi ośrodkami.

W ujęciu matematycznym można to przedstawić następująco:

$$S_{kw} = \langle O, P \rangle ,$$

gdzie:

- S_{kw} - system kształcenia wojskowego;
- O - skończony zbiór ośrodków kształcenia /elementów systemu/, przy czym:

$$O = \{O_1, O_2, \dots, O_1, \dots, O_N\} \quad \text{gdzie: } i \in \{1, N\}$$

- P - skończony zbiór powiązań między elementami systemu,

przy czym:

$$P = \{P_1, P_2, \dots, P_j, \dots, P_M\} \quad \text{gdzie: } j \in \{1, M\}$$

Mówiąc o systemie przypomnijmy reguły obowiązujące przy jego konstruowaniu. Głównymi regułami są:

- jasność systemu: musi być jednoznacznie wiadomo, które elementy należą do systemu, a które - do jego otoczenia;
- niezmiennosc systemu: elementy /te same/ nie mogą być raz w systemie, innym razem w jego otoczeniu;
- zupełność systemu: wszystkie elementy muszą być podporządkowane określonym podsystemom;
- rozłączność systemu: te same elementy nie mogą należeć do kilku podsystemów.

Powyższe reguły dotyczą jakiegokolwiek systemu. Ich uniwersalność spowodowała, że stały się one obowiązujące przy projektowaniu każdego systemu, także systemu kształcenia wojskowego. Będą one także wytycznymi do mojej dalszej pracy nad budową perspektywicznego modelu systemu kształcenia wojskowego w RP.

W ujęciu ogólnym przez model rozumie się "wzór wg którego coś jest wykonywane"^{1/}. Podobnie jak w wypadku pojęcia "system" również pojęcie "model" ma wiele znaczeń i definicji. W dalszych rozważaniach będę przyjmował, że model to "dający się pomyśleć lub materialnie zrealizować układ, któ-

1/ Słownik języka polskiego, 1989

ry odzwierciedlając lub odtwarzając przedmiot badań jest zdolny zastępować go tak, że jego badanie dostarcza nam nowej informacji o tym przedmiocie^{1/}

Modernizacja każdego systemu, w tym także systemu kształcenia wojskowego w Polsce, trudna jest do zrealizowania bez podjęcia prac związanych z jego modelowaniem. W zależności od przyjętych kryteriów można podzielić modele na pewne grupy. Ze względu na przeznaczenie dzielą się one na badawcze i pragmatyczne. Przyjmując z kolei jako kryterium podziału formę przekazu informacji, wyróżnia się modele: zjawiskowe, ocenowe, decyzyjne - pozwalające na podejmowanie decyzji. Celem niniejszej pracy jest zbudowanie przede wszystkim modelu pragmatycznego, który będzie mógł być wykorzystany do sterowania rzeczywistością. Będę dążył także do tego, aby zbudowany przeze mnie model wspomagał procesy decyzyjne.

2. Kształcenie w teorii dydaktyki

W teorii dydaktyki występuje kilka podstawowych pojęć, do których należą: kształcenie, szkolenie, nauczanie, uczenie się, wykształcenie. Wydaje się, że są to pojęcia dobrze znane, ale gdy zachodzi konieczność ich jednoznacz-

1/ W. Staff, Modelowanie i filozofia, Warszawa 1971

nej interpretacji i właściwego posługiwania się nimi, okazuje się, że sprawa nie jest prosta. Zakresy znaczeniowe powyższych pojęć są bowiem zbliżone do siebie, iż niekiedy trudno jest je rozdzielić i precyzyjnie /jednoznacznie/ zrozumieć.

W pierwszej kolejności wyjaśnię jedno z podstawowych pojęć dydaktyki - kształcenie. Definiuje je wielu autorów zajmujących się teorią dydaktyki, jednakże w różny sposób. Profesor J. Bogusz w swojej pracy pt.: "Dydaktyka wojskowa" daje ich analizę i precyzuje następujące ogólne definicje kształcenia spotykane w dydaktyce:

- kształcenie jest to uniwersalny termin pedagogiczny, za pomocą którego określono zarówno proces nauczania, jak i wychowania, czyli kształcenie traktowane jest w tym wypadku jako pojęcie równoważne nauczaniu i wychowaniu;
- jest pojęciem nadrzędnym wobec nauczania i podrzędnym wobec wychowania;
- jest pojęciem niezależnym ani od nauczania, ani od wychowania.

Z kolei profesor K. Żegnałek kształcenie definiuje jako "proces, który sprowadza się nie tylko do opanowania przez studentów /podchorążych/ określonych wiadomości, umiejętności i nawyków, ale również, może nawet przede wszystkim, do harmonijnego rozwoju całej osobowości."^{1/}

1/ K. Żegnałek, Kształcenie i samokształcenie w uczelni wojskowej, Warszawa 1991, s.8.

Nie wdając się w meandry definicyjne, opowiadał się za definicją profesora K. Żegnałki i w dalszych rozważaniach będę przez kształcenie rozumiał nauczanie wpływające korzystnie na rozwój osobowości oraz uczenie się. Tak więc istota kształcenia sprowadza się do kierowania procesem uczenia się przez nauczyciela, którego głównym zadaniem jest wywołanie u szkolonych procesu uczenia się, bo tylko wtedy mogą być osiągnięte zasadnicze cele kształcenia.

Kształcenie i wykształcenie. Między nimi występuje ścisły związek. Jak określa profesor K. Żegnałek "rezultat procesu kształcenia, czyli jego stan finalny stanowi wykształcenie, na które składa się zarówno praca nauczyciela, jak i studenta, a więc nie jest to tylko rezultat nauczania, ale również uczenia się."^{1/}

W swojej rozprawie będę często używał terminów kształcenie ogólne oraz kształcenie zawodowe, a co ma z tym ścisły związek - wykształcenie ogólne i wykształcenie zawodowe.

Kształcenie ogólne jest procesem umożliwiającym człowiekowi zdobycie kwalifikacji ogólnych /wykształcenia ogólnego/, do których zalicza się:

- rozwój zdolności ogólnych, mowy, myślenia, obserwacji, uwagi i pamięci;
- znajomość wiedzy przyrodniczej, społecznej, kulturalnej oraz opanowanie na jej podstawie nawyków, przyzwyczajeń,

^{1/} tamże s.8

umiejętności;

- rozwój zainteresowań poznawczych oraz potrzeb kształcenia się przez całe życie.

Kształcenie ogólne stanowi więc podstawę wiedzy dla wszystkich specjalności zawodowych. W odniesieniu do kadry wojskowej jest to wspólna płaszczyzna umożliwiająca wzajemne porozumiewanie się ludzi posiadających różne specjalności zawodowe.^{1/}

Natomiast przez kształcenie zawodowe /wykształcenie zawodowe/ rozumie się przygotowanie do wykonywania ściśle określonych czynności na danym stanowisku pracy. Konieczne staje się więc opanowanie określonego zasobu wiedzy specjalistycznej, umiejętności i nawyków praktycznych oraz rozwinięcie uzdolnień i zainteresowań niezbędnych do wykonania obowiązków zawodowych.

Natomiast co do nauczania pedagogzy i dydaktycy są bardziej zgodni niż w wypadku kształcenia. Najbardziej przystępną i zarazem zrozumiałą - moim zdaniem - definicję przedstawia profesor W. Okoń, który przez nauczanie rozumie "... planową i systematyczną pracę nauczyciela z uczniami, polegającą na wywoływaniu i utrwalaniu zmian w ich wiedzy, postępowaniu i całej osobowości, pod wpływem uczenia się, opanowania wiedzy, przeżywania wartości i własnej działalności praktycznej."^{2/}

1/ Szerzej na ten temat pisze K. Żegnałek w opracowaniu "Kształcenie i samokształcenie w szkole wojskowej", s. 8-10.

2/ W. Okoń, Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej, PWN Warszawa 1987, s. 59.

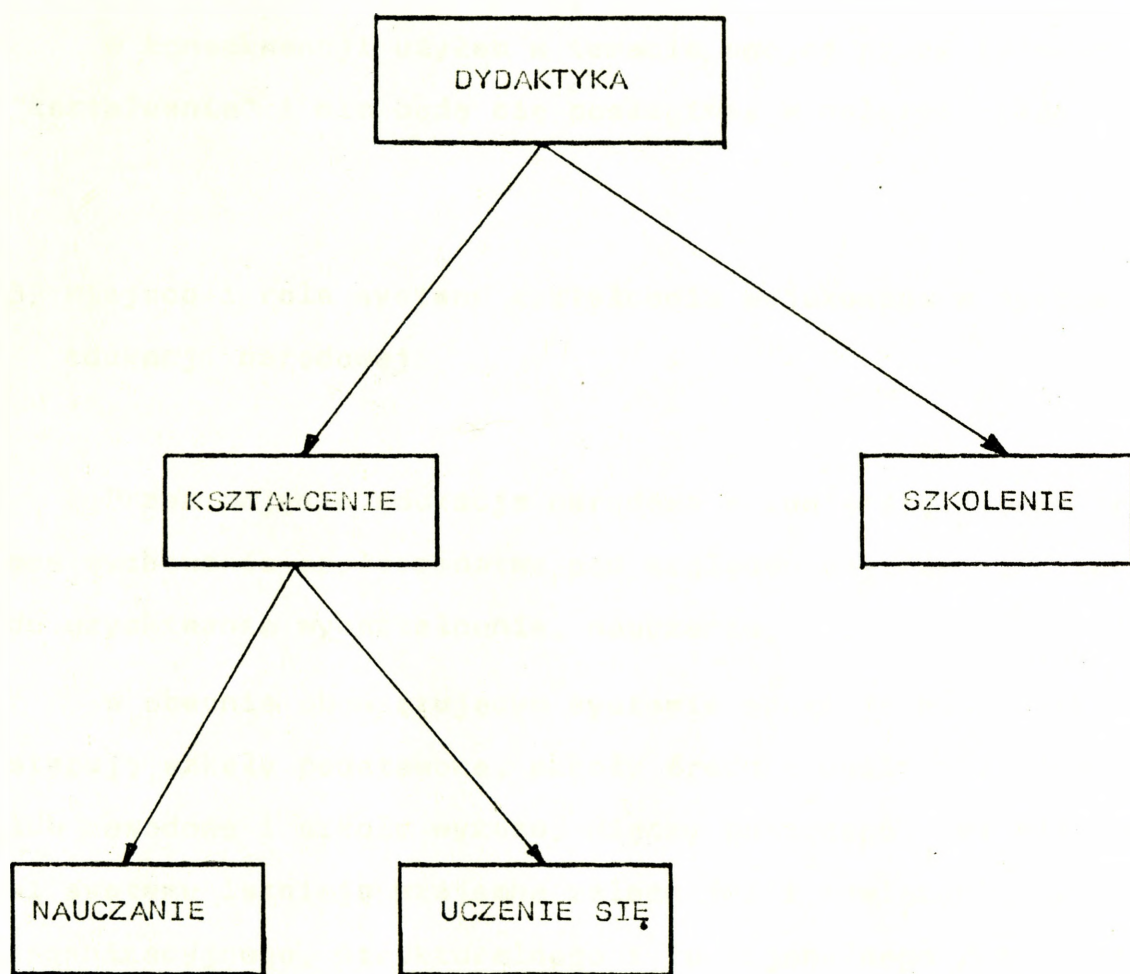
W przyjętych definicjach kształcenia i nauczania występuje pojęcie uczenia się. Bardzo zwięźle i zrozumiale definiuje je Cz. Kupisiewicz, który uczenie rozumie, jako "...proces zamierzonego nabywania przez uczący się podmiot określonych wiadomości, umiejętności i nawyków dokonujących się w toku bezpośredniego i pośredniego poznawania rzeczywistości"^{1/}

Zdefiniowanie i charakterystykę pojęcia "szkolenie" celowo pozostawiłem na koniec. Muszę stwierdzić, iż w literaturze przedmiotu bardzo mało miejsca poświęca się jego sprecyzowaniu i zdefiniowaniu. Dzieje się tak dlatego, iż często szkolenie jest uważane jako mniej ważne, a czasami - tożsame z kształceniem. Profesor K. Żegnałek przez szkolenie rozumie nauczanie sprowadzające się tylko i wyłącznie do kształtowania umiejętności i nawyków wymagających jedynie minimalnego przygotowania teoretycznego. Natomiast profesor J. Bogusz szkolenie definiuje jako proces, którego celem jest kształtowanie prostych umiejętności i nawyków niezbędnych podczas wykonywania zadań wynikających z pełnionej funkcji.

Zależności między omawianymi pojęciami można przedstawić w formie graficznej /rys.2/

Z przytoczonej charakterystyki podstawowych pojęć dydaktycznych można wyciągnąć wniosek, iż do określenia działalności szkoły wyższej najbardziej odpowiedni jest termin "kształcenie", ponieważ termin "szkolenie" nie pokrywa się

1/ Cz. Kupisiewicz, Podstawy dydaktyki ogólnej, PWN Warszawa 1973, s.19.

Rys.2. Zależności między podstawowymi pojęciami występującymi w teorii dydaktyki

swoim zakresem pojemnościowym z poziomem nauczania w szkole wyższej i nie odpowiada problematyce związanej z dydaktyką szkoły wyższej.

W konsekwencji użyłem w temacie swojej pracy terminu "kształcenie" i nim będę się posługiwał w dalszej treści.

3. Miejsce i rola systemu kształcenia wojskowego w systemie edukacji narodowej

Przez pojęcie edukacja narodowa rozumie się ciągły proces wychowania społeczeństwa pod względem umysłowym, dążenie do uzyskiwania wykształcenia, nauczanie.

W obecnie obowiązującym systemie edukacji narodowej występują szkoły podstawowe, szkoły średnie ogólnokształcące lub zawodowe i szkoły wyższe. Między poszczególnymi elementami systemu istnieją wzajemne zależności i powiązania typu organizacyjnego, strukturalnego i funkcjonalnego /np. uczeń szkoły średniej musi ukończyć szkołę podstawową/.

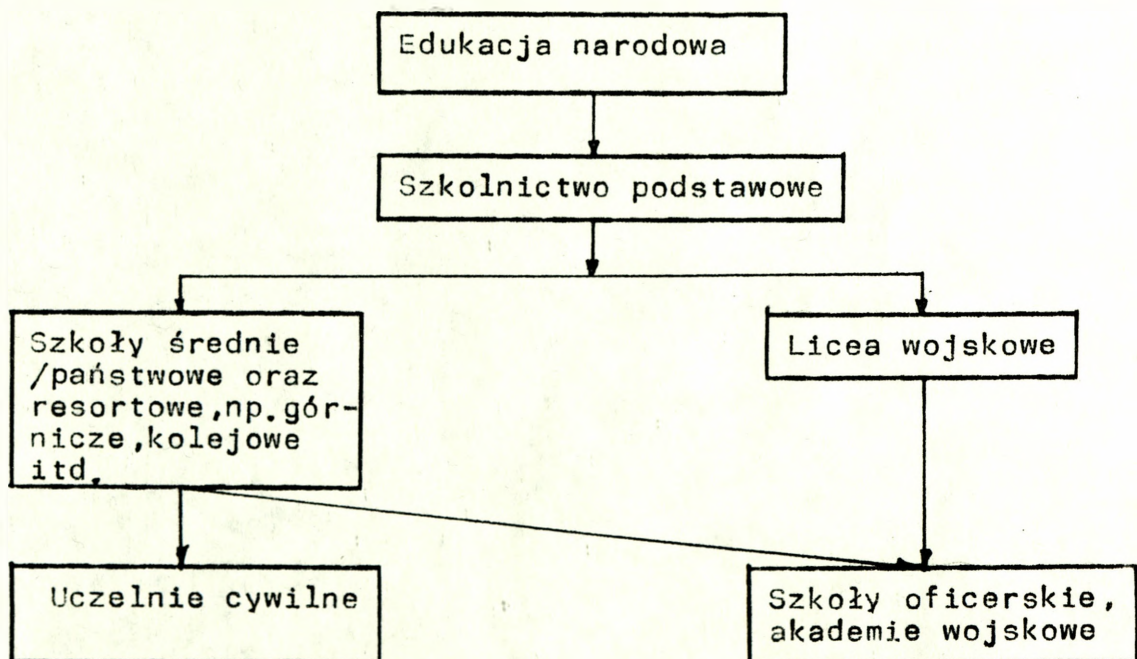
System ten jest wielostopniowy i z tego powodu nie w pełni obowiązujący wszystkich, chociaż dla wszystkich dostępny. Powszechny, lub inaczej - obowiązujący wszystkich ludzi, jest stopień pierwszy, czyli szkoły podstawowe.

Począwszy od szkół średnich, tworzących II stopień w hierarchii systemu edukacji narodowej, system ten wspomaga -

tworząc szkoły pod własnymi patronatami - różne resorty gospodarki narodowej, w tym resort MON.

Resorty te w zależności od potrzeb i możliwości rozbudowały szkoły średnie i wyższe tworząc w ten sposób własne systemy kształcenia.

Dzisiaj możemy mówić o odrębności systemów kształcenia w rolnictwie, górnictwie, komunikacji, policji itp, a także i o systemie kształcenia wojskowego. Jednak z całą pewnością można stwierdzić, iż są to systemy wchodzące w ogólny system edukacji narodowej.

Rys.3. System edukacji narodowej w Polsce

15 maja 1991 roku został powołany do życia Komitet Badań Naukowych /KBN/, jako naczelny organ administracji państwowej. Na jednym z pierwszych posiedzeń KBN ogłosił wykaz 62 dziedzin naukowych obowiązujących w Polsce. Wśród tych nauk znalazły się nauki wojskowe. Świadczy to dobitnie o tym, iż środowisko cywilne traktuje nauki wojskowe jako integralną część ogólnego systemu obowiązującego w RP.

W minionych latach szkolnictwo wojskowe izolowało się od ogólnego systemu edukacji w państwie. Przeobrażenia społeczno - polityczne w ostatnich latach sprzyjają integracji szkolnictwa wojskowego z ogólnym systemem edukacji narodowej. Dążąc do niej należy, moim zdaniem, wzorując się na kształceniu cywilnym, dokonać przeobrażeń i unowocześnień wyrażających się w :

- obowiązku kształcenia nauczycieli na poziomie akademickim, aby każdy nauczyciel był merytorycznie i metodycznie przygotowany zarówno do realizacji modernizowanych co pewien czas programów, jak i samodzielnego aktualizowania tematów oraz ich uzupełniania najnowszymi zdobyczami techniki. Dla osiągnięcia wysokich wyników w działalności dydaktycznej istotny jest też poziom wykształcenia nauczycieli;
- aktywizowaniu uczniów w procesie kształcenia, zerwaniu z okazjonalnym uczeniem się na rzecz systematycznego. Ważną rolę odgrywa motywacja, która stanowi siłę napędową

uczenia się. Nauczyciel akademicki powinien dążyć do zainteresowania uczniów, studentów chęcią osiągnięcia sukcesu;

- optymalnym wykorzystaniu zdobyczy technicznych oraz nowoczesnych środków dydaktycznych;
- zgodności kierunku kształcenia z perspektywnymi planami wykorzystania kadr oficerskich.

Powyższe przeobrażenia, wsparte zmianami zasad i struktur szkolnictwa wojskowego, mają zapoczątkować proces jego integracji z systemem edukacji narodowej, którego jest nieodłącznym elementem.

4. Miejsce i rola systemu kształcenia wojskowego w systemie obronnym RP /SO RP/^{1/}

Charakteryzując miejsce i rolę systemu kształcenia wojskowego w systemie obronnym RP chciałbym przypomnieć, że przez system obronny państwa /SOP/ rozumie się skoordynowany wewnętrznie zbiór wzajemnie powiązanych elementów organizacyjnych, ludzkich i materiałowych spełniających różne funkcje na rzecz zachowania bezpieczeństwa i nienaruszalności terytorialnej kraju, jednolicie działających pod kierownictwem

1/ Podział SO RP opracowałem głównie na podstawie wyników badań naukowych płk.prof.dr.hab.R.Kulczyckiego, które zostały zawarte w temacie naukowym "KIERUNKI", AON, Warszawa 1992.

władz politycznych i państwowych, zgodnie z doktryną obowiązującą w państwie.

Celem obronnego systemu państwa jest zapewnienie jego niepodległości, suwerenności i integralności terytorialnej.

Osiągnięcie tego celu wymaga realizacji bardzo różnorodnych zadań polegających na utrzymywaniu stałej gotowości bojowej i ogólnoobronnej sił zbrojnych, przygotowaniu infrastruktury obronnej i gospodarczej kraju, wdrażaniu zasad powszechności wysiłku obronnego i dyscypliny społecznej, kształtowaniu umiejętności myślenia kategoriami państwa i jego obronności. Charakter powyższych zadań skłania do rozpatrywania ich w dwóch kategoriach /sferach/ : militarnej i pozamilitarnej. Odpowiednio do podziału i zadań realizowanych w SOP wyróżnia się w jego strukturze organizacyjnej dwa podsystemy:

- podsystem militarny;
- podsystem pozamilitarny.

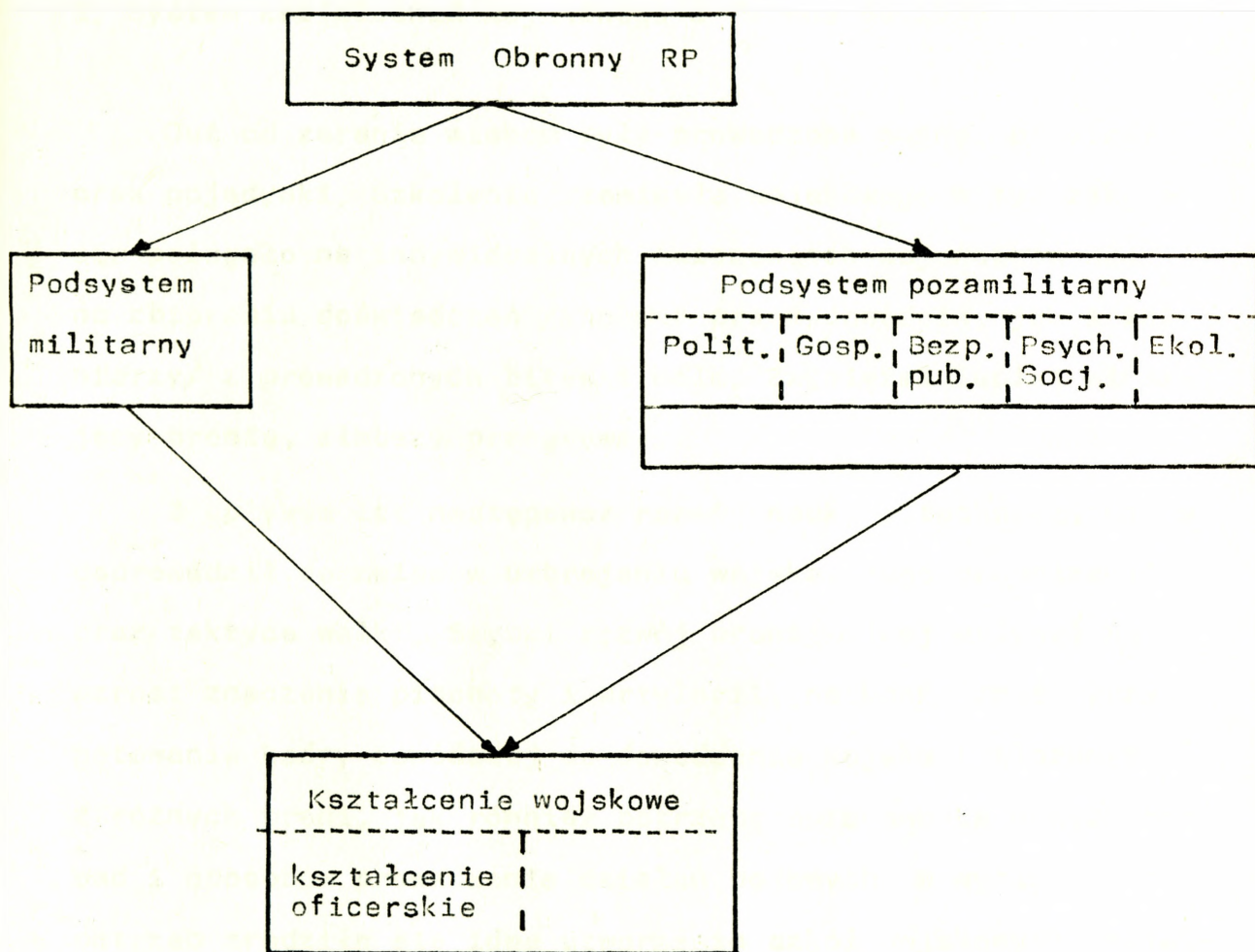
Powyższe zadania wzajemnie się przenikają i uzupełniają. Choć ich charakter może skłaniać do rozpatrywania /zaliczania/ niektórych z nich do sfery militarnej, a inny - do pozamilitarnej, to istnieją i takie zadania, które mają rację bytu w obu wyodrębnionych podsystemach. Jednym z nich jest kształcenie wojskowe.

W ramach kształcenia wojskowego realizowane są między innymi: kształcenie kadr wojskowych i cywilnych związanych z obronnością, prowadzenie działalności naukowo - badawczej

zwiększającej efektywność utrzymania sił zbrojnych, jak również kształcenie kadr dowódczo - sztabowych w prowadzeniu efektywnej walki zbrojnej. Zakres tych zadań określa miejsce i rolę systemu kształcenia wojskowego w SO RP.

Reasumując można powiedzieć, iż system kształcenia wojskowego powinien tak funkcjonować, aby zapewnić przygotowanie kadr do "obsługi" SO RP w warunkach pokoju i wojny. Przy czym "obsługa" ta ma składać się z "zawodowców", czyli ludzi w mundurach, i przeszkolonych obywateli stanowiących szeroko rozumiane zaplecze wojska. Można stwierdzić, iż od stanu przygotowania jednych i drugich będzie zależało sprawne funkcjonowanie SO RP, nie można bowiem budować systemu kształcenia nie wiedząc, gdzie i jak mają być wykorzystani szkoleni.

Graficzną interpretację miejsca systemu kształcenia w systemie obronnym państwa przedstawiono na rys.4

Rys.4. System kształcenia w systemie obronnym państwa

II. ANALIZA SYSTEMÓW KSZTAŁCENIA WOJSKOWEGO

1. System kształcenia wojskowego w Polsce do 1939 roku

Już od zarania wieków były prowadzone wojny, potyczki oraz pojedynki. Szkolenie rzemiosła wojskowego w tym zakresie polegało na indywidualnych ćwiczeniach wojowników oraz na zbieraniu doświadczeń /zarówno przez dowódców, jak i żołnierzy/ z prowadzonych bitew i walk. Zwyciężał lepiej władający bronią, słabszy przegrywał.

Z upływem lat następował rozwój nauki i techniki, który doprowadził do zmian w uzbrojeniu wojska, jego organizacji oraz taktyce walki. Szybki rozwój broni palnej wpłynął na wzrost znaczenia piechoty i artylerii, na konieczność przygotowania kadry dowódczej do dowodzenia wojskami złożonymi z różnych broni, jak również potrzebę opracowania nowych zasad i sposobów prowadzenia działań bojowych. W wyniku tych potrzeb zrodziła się idea utworzenia szkół wojskowych kształcących kadry dowódcze na miarę zachodzących przeobrażeń w ówczesnych siłach zbrojnych, ich wyposażeniu i taktyce walki.

Jej prekursorem był pisarz Andrzej Frycz Modrzewski, który w swoim dziele "O poprawie Rzeczypospolitej" domagał się założenia szkół wojskowych w Polsce ~~a~~ celu przygotowania rodzimej kadry dowódczej.

Niestety przez wiele lat szkoły wojskowe nie powstawały.^{1/} Najczęściej głoszony jest pogląd, że podstawową przyczyną zbyt późnego rozwoju szkół wojskowych w Polsce była niechęć szlachty do nauk wojskowych. Osiągając duże zyski, właściciele folwarków nie dążyli do zrobienia kariery wojskowej i stopniowo prowadzili działania w celu zrzucenia z siebie obowiązków związanych z obronnością kraju. Jedynie biedna szlachta, która nie miała w tym czasie decydujących wpływów, była zainteresowana powstawaniem szkół wojskowych, ponieważ mogły one zapewnić jej synom karierę i odciążyć skromne majątki rodzinne.

W 1740 roku Stanisław Konarski utworzył Collegium Nobilium, które do chwili objęcia władzy przez Stanisława Augusta Poniatowskiego spełniało rolę szkoły wojskowej.

Pierwszą oficjalnie otwartą szkołą wojskową w Polsce była założona przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego w roku 1765 w Warszawie Szkoła Rycerska. Przestała funkcjonować w grudniu 1794 roku - po upadku powstania kościuszkowskiego. Jej pierwszym, długoletnim komendantem /do 1793 roku/ był książę Adam Czartoryski.

W początkowym okresie istnienia Szkoła Rycerska szkoliła 200 kadetów w wieku 16-21 lat wywodzących się wyłącznie

1/ W okresie panowania królów elekcyjnych oraz dynastii saskiej podejmowano wiele /nieudanych/ prób zorganizowania szkół wojskowych. Dopiero w 1723 roku król Stanisław Leszczyński, będąc już na emigracji, zorganizował w Lotaryngii szkołę rycerską, w której wyszkoliło się około 30 polskich oficerów.

ze szlachty. Dopiero w 1768 roku objęto szkoleniem urzędników, którzy powinni opierać swoją funkcję publiczną na znajomości prawa i historii.

Szkoła Rycerska wykształciła 600 oficerów, z których 9 zostało generałami /m.in. Tadeusz Kościuszko/.

Program nauczania obejmował dwie grupy przedmiotów: ogólnokształcące i wojskowe. Dominowała druga grupa przedmiotów, wśród których główną uwagę skierowano na naukę musztry, szermierki, strzelania, topografii, fortyfikacji. Zimą studiowano teorię wojskową, a latem na obozach ćwiczone praktyczne wykonywanie zadań z zakresu prowadzenia operacji wojennych. W grupie przedmiotów ogólnokształcących uczono: matematyki, fizyki, historii, prawa, geografii. Szczególną uwagę przywiązywano do nauki języka: polskiego, niemieckiego, francuskiego.

Po trzecim rozbiórze Polski, w okresie walk narodowowyzwoleńczych, aż do 1918 roku podejmowano próby organizowania szkolnictwa wojskowego, jednak nie można mówić o istnieniu w tym okresie systemu kształcenia wojskowego.

Zasadniczy zwrot w rozwoju szkolnictwa wojskowego nastąpił w 1919 roku. Od tego czasu można mówić o kształtowaniu się w Polsce systemu kształcenia wojskowego.

W okresie międzywojennym można wyodrębnić dwa etapy kształcenia wojskowego: lata 1919-1921 oraz 1921-1939.

W pierwszym okresie, charakteryzującym się kształceniem

kadry oficerskiej na kilkumiesięcznych kursach, głównie dla potrzeb frontu, system kształcenia wojskowego tworzyły:

- trzy szkoły piechoty;
- dwie szkoły artylerii;
- jedna szkoła jazdy.

Szkoła Podchorążych Piechoty /SPP/ - powstała na początku 1919 roku. Szkolono 809 uczniów w strukturze organizacyjnej batalionowej. Jednocześnie ustalono, iż każdy kandydat na oficera, niezależnie od rodzaju broni, musi przejść unitarny kurs nauk wojskowy /1,5-3 miesięczny/ w SPP. Szkolenie podstawowe trwało 5 miesięcy.

Wielkopolska Szkoła Podchorążych Piechoty - powstała w wyniku zwiększających się potrzeb w zakresie wyszkolonej kadry wojskowej. Nauka w tej szkole trwała 6 miesięcy, a po przeniesieniu jej do Bydgoszczy - 3 miesiące. Do 1920 roku szkoła wykształciła 3500 oficerów piechoty.

Szkoła Aplikacyjna Oficerów Piechoty - powstała w 1919 roku w Rembertowie. Jej zadaniem było kształcenie dowódców kompanii i batalionów. Jednorazowo szkolono 60 słuchaczy na kilkumiesięcznych kursach, a do 1929 roku mury szkoły opuściło około 600 absolwentów.

Oficerska Szkoła Artylerii - powstała w wyniku rosnącego znaczenia artylerii w armii. Zadaniem tej szkoły było doksztalcanie oficerów artylerii głównie w zakresie znajo-

mości taktyki i nowoczesnego sprzętu. Jednocześnie na kilkumiesięcznych kursach szkolili się dowódcy baterii i oficerowie zwiadu artylerii.

Szkoła Podchorążych Artylerii - funkcjonowała od jesieni 1919 roku do jesieni 1921. Kształciła jednorazowo 240 podchorążych. Nauka początkowo trwała 9 miesięcy, a od 1920 roku - 6 miesięcy.

Kurs Podchorążych Jazdy - zorganizowano w lipcu 1920 roku w Grudziądzu w związku z wciąż rosnącym zapotrzebowaniem na oficerów kawalerii. Na trwającym 4 miesiące kursie kształcono blisko 100 kandydatów na oficerów. Kandydaci musieli odbyć co najmniej roczną służbę wojskową.

Poza wymienionymi szkołami funkcjonowały doraźnie, często przez kilka miesięcy, również inne szkoły, których zadaniem było szybkie przygotowanie kadry oficerskiej na potrzeby wojenne. Były to między innymi: Francuska Szkoła Pilotów w Warszawie, Szkoła Lotnicza w Poznaniu, Szkoła Podchorążych Wojsk Łączności w Warszawie, Szkoła Podchorążych Saperów w Warszawie, Oficerska Szkoła Wojsk Samochodowych w Krakowie.

Tak więc w omawianym okresie system kształcenia wojskowego oparty był głównie na szkołach oficerskich i podchorążych istniejących rodzajów broni oraz krótkotrwałych kursach specjalistycznych. Wynikało to z konieczności szybkiej rozbudowy sił zbrojnych oraz dużych potrzeb związanych z prowadzeniem działań wojennych.

Drugi etap okresu międzywojennego przypada na lata 1921-1939. Już w 1921 roku dokonano przewartościowań w celach i zadaniach, jakie stawiano w minionych latach przed systemem kształcenia wojskowego. Podjęto decyzję o tworzeniu w Wojsku Polskim korpusu oficerów zawodowych okresu pokojowego. Przyjęto, iż oficerem może zostać absolwent trzyletnich studiów wojskowych. Każdy kandydat na oficera zawodowego zobowiązany był ukończyć roczny kurs unitarny oraz dwuletni kurs w szkole oficerskiej tego rodzaju broni, w którym pragnąłby pełnić służbę.

Sprostanie powyższym uwarunkowaniom wymagało przeprowadzenia gruntownej zmiany funkcjonującego systemu kształcenia wojskowego. W jej wyniku zbudowano nowy system kształcenia wojskowego, w którego strukturze hierarchicznej można wyodrębnić pięć poziomów kształcenia:

- pierwszy - kurs unitarny w Szkole Podchorążych Piechoty;
- drugi - szkoła oficerska;
- trzeci - kurs w centrum wyszkolenia /broni, służby/;
- czwarty - szkoła wyższa;
- piąty - kurs w centrum wyższych studiów wojskowych.

Pierwszy poziom kształcenia tworzyła Szkoła Podchorążych Piechoty, w której kandydaci do zawodu oficera przechodzili roczny kurs kształcenia podstawowego /unitarnego/.

Drugi etap kształcenia tworzyły szkoły oficerskie. Na ich czele stali komendanci, którzy wytyczali główne kierun-

V ETAP

Centrum Wyższych Studiów Wojskowych

Wyższe kursy dokształcania 1 rok

IV ETAP

Szkoły wyższe

Kształcenie fachowe
Dokształcenie zawodowe
2 lata

Politechniki

Wydziały wojskowe
Kształcenie wyższe

III ETAP

Centra Wyszokolenia /broni i służb/

Dokształcenie oficerów
Kursy kilkumiesięczne

II ETAP

Szkoły oficerskie /broni i służb/

Kształcenie specjalistyczne
2-3 lata

I ETAP

Szkoła Podchorążych Piechoty

Kształcenie podstawowe 1 rok

Rys.5. System kształcenia wojskowego w Polsce do 1939r.

ki pracy uczelni. Wyszkołeniem podchorążych zajmowali się dyrektorowie nauk /zastępcy komendanta/. Podchorążowie tworzyli oddziały szkolenia /bataliony, kompanie, baterie, szwadrony/, które miały swoich dowódców i wychowawców.

Pierwszą szkołę oficerską zorganizowaną w nowym systemie kształcenia była Oficerska Szkoła Piechoty, która powstała w 1921 roku. Realizowano dwuletni program nauczania /120-250 podchorążych/, a absolwenci szkoły przygotowani byli do dowodzenia plutonem-komanią.

Jesienią 1921 roku powstała Oficerska Szkoła Marynarki Wojennej z trzyletnim programem nauczania /rok praktyka na morzu/. Przyjmowani byli absolwenci SPP oraz podoficerowie innych rodzajów wojsk.

W kwietniu 1922 roku w Bydgoszczy utworzono Oficerską Szkołę dla Podoficerów, która miała umożliwić przodującym podoficerom zawodowym zdobycie stopni oficerskich. Początkowo szkolenie trwało dwa lata, następnie przedłużono je o rok, w tym czasie uczniowie uzupełniali wykształcenie średnie i zdobywali kwalifikacje oficerskie.

Sformowano ponadto następujące szkoły oficerskie:

- Oficerska Szkoła Kawalerii - Grudziądz, 1922r.;
- Główna Szkoła Artylerii i Inżynierii - Warszawa, 1922r.;
- Oficerska Szkoła Artylerii - Toruń, 1923r.;
- Oficerska Szkoła Lotnictwa - Grudziądz, 1925r.

Trzeci etap kształcenia tworzyły centra wyszkolenia.

Powstały one w latach 1928-1931. Głównym zadaniem centrów wyszkolenia /rodzajów broni i służb/ było kształcenie oficerów, ich doksztalcanie oraz zdobywanie specjalizacji. Doksztalcanie miało na celu pogłębienie wiadomości fachowych na poszczególnych szczeblach hierarchii wojskowej. Kształcenie specjalistyczne zaś miało pogłębić wiadomości fachowe oficerów z poszczególnych dziedzin wiedzy wojskowej.

Czwarty etap kształcenia to wyższe szkoły wojskowe. W uczelniach tych kształciła się ta część kadry, która była przewidziana do pracy w sztabach i była przewidziana do objęcia stanowisk wyższych dowódców wojskowych.

Pierwszą wyższą szkołą wojskową była Wojenna Szkoła Sztabu Generalnego przemianowana w 1922 roku na Wyższą Szkołę Wojenną. Kształcenie trwało dwa lata, a uczelnia posiadała status wyższego zakładu naukowego. Przyjmowani byli do niej oficerowie w stopniach poruczników i kapitanów z co najmniej czteroletnią praktyką liniową. Kształcenie obejmowało zagadnienia dowodzenia /do szczebla armii/, taktyki, sztuki, geografii, topografii, ekonomii. Absolwenci otrzymywali dyplom oficera Sztabu Generalnego, a od 1928 roku - tytuł oficera dyplomowanego.

Funkcjonowały także wyższe szkoły wojskowe rodzajów wojsk:

- Wyższa Szkoła Intendentury;
- Wyższa Szkoła Lotnicza;
- Wyższa Szkoła Inżynierii.

Najwyższy, piąty etap w systemie kształcenia stanowiło Centrum Wyższych Studiów Wojskowych. Powstało ono w 1923 roku w celu przygotowania na rocznym kursie generałów i pułkowników do roli wyższych dowódców /kształcenie realizowano dla oficerów wszystkich rodzajów wojsk i służb/.

Z analizy systemu kształcenia wojskowego w latach 1919-1939 można wyciągnąć następujące wnioski:

- pięciostopniowy system kształcenia wojskowego był dostępny tylko dla określonych elit społeczeństwa;
- najbardziej rozbudowany i zarazem dostępny dla szerszego kręgu społeczeństwa był stopień pierwszy, czyli szkolnictwo podstawowe i kursy doskonalące, które zapewniały gruntowne i wszechstronne przygotowanie zawodowe kadry wojskowej;
- najsłabiej rozbudowany, a więc najbardziej elitarny, był IV stopień /etap/ kształcenia, to jest wyższe szkolnictwo wojskowe;
- znaczną część kadry zawodowej stanowili także absolwenci wyższych uczelni cywilnych /na politechnikach: we Lwowie i Warszawie funkcjonowały wydziały wojskowe, których słuchacze byli stypendystami wojska/;
- główną zaletą polskiego szkolnictwa wojskowego tego okresu było, wg opinii wyższych dowódców wojskowych, dobre przygotowanie fachowe oficerów, w tym również - w zakresie dowodzenia;
- system kształcenia wojskowego w latach 1919-1939 sam w so-

bie był "elitarny". Przygotowywał on kadre nie na potrzeby całych sił zbrojnych, lecz tylko niektórych rodzajów wojsk i służb.

Przez długie lata na wyższych etapach edukacji wojskowej nie kształcono w ogóle specjalistów broni pancernej i artylerii oraz przeciwlotników.

2. Systemy kształcenia wojskowego w wybranych państwach^{1/}

2.1. Stany Zjednoczone

W systemie kształcenia wojskowego /sił zbrojnych/ w Stanach Zjednoczonych można wyróżnić cztery poziomy kształcenia. Powyższy system przedstawiono w formie graficznej /rys.6/.

Szkoły oficerskie - kształcą wyselekcjonowanych i wyróżniających się w służbie podoficerów zawodowych. Na tym poziomie nie realizuje się kształcenia osób cywilnych. Pozyskiwanie oficerów z tego źródła jest znikome.

Akademie dowódczo-sztabowe : funkcjonują trzy akademie rodzajów sił zbrojnych:

- Akademia Wojsk Lądowych - West Point;
- Akademia Sił Powietrznych - Colorado Springs;
- Akademia Sił Morskich - Annapolis.

Dają one wszechstronne wykształcenie cywilne i wojskowe. Program kształcenia, realizowany w ciągu 4 lat studiów, obejmuje

1/ Analizę opracowano na podstawie materiałów Departamentu Kadr MON. Warszawa 1991.

Narodowy Uniwersytet
Obrony

IV POZIOM
KSZTAŁCENIA

Akademie wojenne
/rodzajów sił zbrojnych

III POZIOM
KSZTAŁCENIA

Akademie dowódczo-
sztabowe

II POZIOM
KSZTAŁCENIA

Szkoły oficerskie

I POZIOM
KSZTAŁCENIA

Rys. 6. System kształcenia wojskowego w Stanach Zjednoczonych

w 80% przedmioty pozawojskowe. Każdy student musi uczestniczyć w planowanych przez uczelnię zajęciach obowiązkowych /stanowią 50% obciążenia dydaktycznego/, pozostałe przedmioty studenci wybierają sami, stosownie do własnych uzdolnień i zainteresowań. Absolwenci uzyskują dyplom ukończenia uczelni i mianowani są na pierwszy stopień oficerski.

Niezależnie od akademii, funkcjonują na tym poziomie systemu dwie uczelnie cywilne /colleges/, które mają uprawnienia do mianowania swoich absolwentów /za zgodą kongresu i wiedzą Dowództwa Sił Zbrojnych/ na pierwszy stopień oficerski.

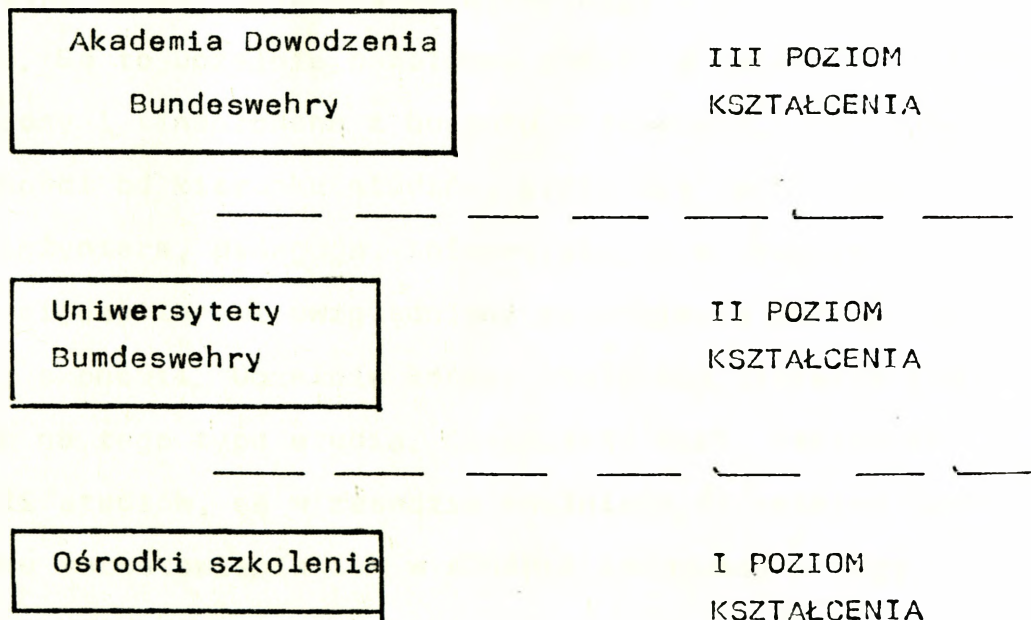
Przy uczelniach cywilnych istnieją ponadto studia wojskowe. Szkolenie na tych studiach rozpoczyna się po zakończeniu pierwszego roku nauki i obejmuje 5-6 godzin zajęć tygodniowo /w godzinach popołudniowych/. Wszyscy słuchacze studiów wojskowych przy poszczególnych uczelniach cywilnych są stypendystami wojska. Po trzecim roku studiów studenci podpisują kontrakt, a po studiach i zdaniu egzaminów oficerskich - są mianowani na pierwszy stopień oficerski.

Kształcenie doskonalące kadry oficerskiej w systemie kształcenia wojskowego w Stanach Zjednoczonych odbywa się na intensywnych, krótkoterminowych kursach. Objęcie obowiązków na kolejnym stanowisku jest poprzedzone odpowiednim kursem trwającym od kilku do kilkunastu miesięcy. Kursy te prowadzone są w akademiach dowódczo-sztabowych rodzajów wojsk, a następnie - w akademiach wojennych. Najwyższy po-

ziom edukacji zapewniają studia w jednej z uczelni Narodowego Uniwersytetu Obrony. Studenci legitymują się 20-letnią służbą, a ich średni wiek wynosi 42 lata. Jest to uczelnia elitarna, do której bardzo trudno jest się zakwalifikować. Czas trwania nauki wynosi 42 tygodnie.

2.2. Niemcy

W obecnie obowiązującym systemie kształcenia wojskowego w Bundeswehrze można wyróżnić trzy podstawowe poziomy kształcenia:

Rys.7. System kształcenia wojskowego w Bundeswehrze

Ośrodki szkolenia. Prowadzą szkolenie podstawowe dla kandydatów na oficerów, którzy odbywają je razem z żołnierzami służby zasadniczej. Szkolenie trwa 6 miesięcy. Podczas trzyletniego okresu kształcenia kandydaci odbywają, poza praktykami liniowymi, również 3-miesięczny kurs podchorążych. W końcowym etapie odbywa się 5-miesięczny kurs oficerski zakończony egzaminem i mianowaniem na pierwszy stopień oficerski. Dalsze kształcenie kadry uzależnione jest od posiadanego wykształcenia oraz deklarowanej formy służby wojskowej /ci, którzy zobowiązują się pełnić służbę zawodową, kierowani są na studia/. Studia trwają od 3 do 4 lat.^{1/}

Uniwersytety Bundeswehry. W systemie kształcenia Bundeswehry funkcjonują dwa uniwersytety: w Monachium i Hamburgu. Są to uczelnie państwowe podporządkowane Ministerstwu Obrony i finansowane z budżetu wojskowego. Absolwenci, w zależności od kierunku studiów, otrzymują tytuł dyplomowanego inżyniera, pedagoga, informatyka, a w programie studiów są między innymi uwzględniane zagadnienia obronności państwa, ekonomii. Uczelnie kończy około 60% oficerów kierowanych na tego typu studia. Ci spośród nich, którzy nie ukończyli studiów, są w zasadzie zwalniani do rezerwy lub - w wypadku pozostawienia ich w służbie zawodowej - mogą

1/ Dla oficerów pełniących służbę okresową nie przewiduje się ukończenia studiów wyższych.

otrzymać awans do stopnia kapitana.

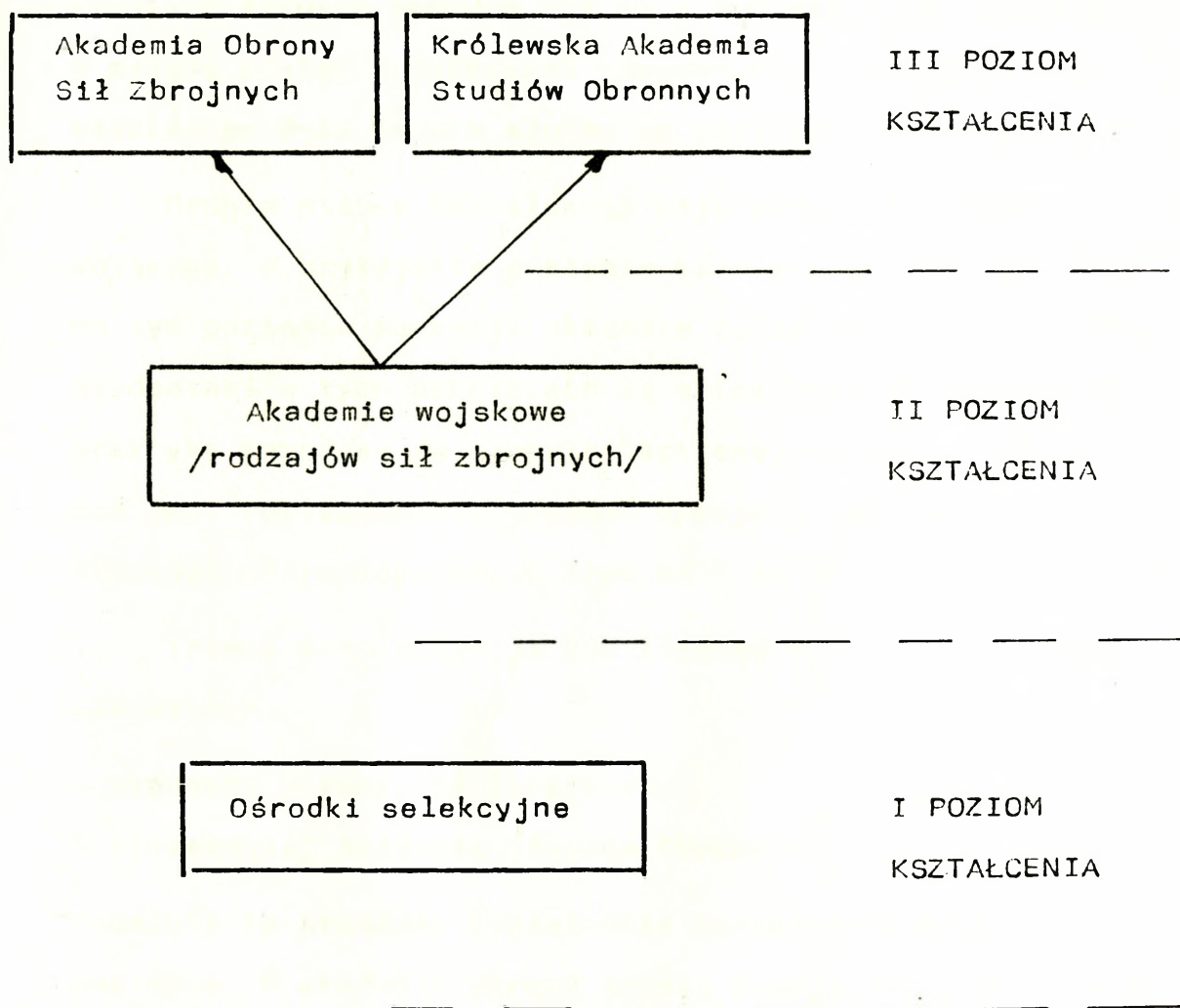
Akademia Dowodzenia. Jest centralnym ośrodkiem kształcenia oraz najważniejszą i najbardziej prestiżową uczelnią wojskową kształcącą kadry dowódcze i sztabowe sił zbrojnych. Studia akademickie, trwające dwa lata, przygotowują oficerów do pełnienia służby na wyższych stanowiskach dowódczych i sztabowych. Według prognozy kadrowej oficerowie danego rocznika, będący w stopniu kapitana są poddawani wstępnej selekcji^{1/}, w wyniku której około 15% oficerów podejmuje studia, a z nich 60% ma szansę objąć stanowiska kierownicze i osiągnąć stopień generała.

2.3. Wielka Brytania

System kształcenia wojskowego w siłach zbrojnych Wielkiej Brytanii odbiega od rozwiązań stosowanych w innych państwach. W ujęciu graficznym przedstawiono go na rys.8.

Ośrodki selekcyjne. Prowadzą nabór kandydatów /absolwentów szkół średnich/, którzy poddawani są testowi określającemu zdolności przywódcze, umiejętność pracy i zachowanie w grupie, sprawność fizyczną, poziom inteligencji. Kandydaci po pozytywnym zaliczeniu testów są kierowani jako stypendyści wojska na trzyletnie studia w uczelniach cywilnych, po których ukończeniu wracają do ośrodków na 6-miesięczny kurs

1/ Wszyscy kapitanowie z danego rocznika są kierowani do akademii w celu określenia ich predyspozycji i przydatności do dalszej służby.

Rys.8. System kształcenia wojskowego w siłach zbrojnych Wielkiej Brytanii

oficerski.^{1/} Ośrodki prowadzą również 18-miesięczne kursy oficerskie. Uczestniczą w nich absolwenci szkół średnich, którzy z różnych powodów nie chcą lub nie mogą studiować, a pragną zostać żołnierzami zawodowymi. Oficerowie bez studiów po 8-10 latach służby są zwalniani do rezerwy.

Drugim etapem kształcenia wojskowego są akademie wojskowe. W brytyjskim systemie kształcenia funkcjonują na tym poziomie edukacji akademie rodzajów sił zbrojnych. Studentami w tych uczelniach są oficerowie z kilkuletnią praktyką zawodową /w stopniu kapitana, majora/. Kształcenie jest realizowane w grupach specjalistycznych i w zależności od rodzaju wojsk trwa od 7 do 9 miesięcy.

Trzeci etap obejmuje kształcenie w dwóch elitarnych akademiach:

- Akademii Obrony Sił Zbrojnych;
- Królewskiej Akademii Studiów Obronnych.

Uczelnie te prowadzą kształcenie wojskowe na najwyższym poziomie. W akademii obrony studia trwają rok i w tym czasie studenci są przygotowani do specyficznej pracy na stanowiskach w ministerstwie obrony, sztabach rodzajów sił zbrojnych oraz sztabach i dowództwach NATO. Druga uczelnia przygotowuje przyszłych pracowników służb dyplomatycznych oraz wyższych dowódców wojskowych. Studia również trwają rok.

1/ Na kurs oficerski mogą być przyjęci absolwenci uczelni, którzy nie byli stypendystami wojska.

Brytyjski system kształcenia wojskowego zapewnia przygotowanie zawodowe kadry oficerskiej na poziomie światowym, przy stosunkowo krótkim okresie kształcenia /4-5 lat kształcenia przy średnio 22 latach służby zawodowej oficerów/.

Po przeanalizowaniu systemów kształcenia wojskowego w innych państwach /USA, Niemcy, WB/ można sprecyzować następujące wnioski:

- w systemie kształcenia wojskowego liczące się miejsce zajmują uczelnie cywilne, których absolwenci w znacznej części zostają oficerami;
- istnieje ścisły związek wykształcenia cywilnego z wykształceniem wojskowym /wykształcenie cywilne w procesie kształcenia oficerów nie jest powielane, stanowi podstawę uzyskania wykształcenia wojskowego/;
- każdy oficer przed podjęciem służby lub ww czasie jej trwania zdobywa wykształcenie cywilne, które - po odejściu z wojska - umożliwia podjęcie dalszej pracy;
- kształcenie specjalistyczne kadry oficerskiej odbywa się na intensywnych, krótkoterminowych kursach;
- na określonych szczeblach służby zawodowej prowadzona jest ostra selekcja korpusu oficerskiego, w wyniku której określa się sposób przygotowania danego oficera do dalszej służby.

Przedstawiłem systemy obowiązujące w poszczególnych państwach NATO. Nadrzędną uczelnią stojącą ponad systemami państwowymi jest akademia NATO^{1/}

1/ Akademia NATO jest elitarną uczelnią kształcąca pojedynczych przedstawicieli armii państw NATO, przewidzianych na stanowiska kierownicze w strukturach dowodzenia paktem.

3. Obecny system kształcenia wojskowego w RP

System kształcenia wojskowego w Polsce tworzą: licea wojskowe, szkoły podoficerów i chorążych, ośrodki szkolenia - pierwszy poziom kształcenia wojskowego, wyższe szkoły oficerskie - drugi poziom kształcenia wojskowego, akademie wojskowe - trzeci poziom kształcenia wojskowego.

Rozpatrując kształcenie tylko oficerów, jak to przyjęto w założeniach przedstawionych we wstępie rozprawy, zostaną poddane szczegółowej analizie tylko II i III poziom tego systemu.

Wyższe szkoły oficerskie /WSO/. Posiadają status wyższych szkół zawodowych pierwszego stopnia. W poszczególnych szkołach są przygotowywani oficerowie wszystkich rodzajów wojsk i służb. Ich absolwenci otrzymują dyplom ukończenia studiów zawodowych. Nauka w WSO trwa cztery lata. Do szkół są przyjmowani absolwenci szkół średnich mający świadectwo maturalne. Drugi poziom systemu kształcenia wojskowego tworzą następujące wyższe szkoły oficerskie:

- Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Zmechanizowanych;
- Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Pancernych;
- Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Inżynieryjnych;
- Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Łączności;
- Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Rakietowych i Artylerii;
- Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Obrony Przeciwlotniczej;
- Wyższa Szkoła Oficerska Służb Kwatermistrzowskich;
- Wyższa Oficerska Szkoła Radiotechniczna;

- Wyższa Oficerska Szkoła Lotnicza.

Wyższe szkoły oficerskie głównie przygotowują do objęcia obowiązków dowódcy plutonu-kompanii /równorzędnego/. Podchorążowie zdobywają określony poziom wiedzy ogólnej oraz fachowej, przy czym obowiązujące programy kształcenia nie zapewniają uzyskania zadowalającego poziomu wykształcenia ogólnego. U absolwentów tych szkół widoczne są również braki w wiedzy inżynierskiej i pedagogicznej. Powodem tych niedostatków /jak potwierdzają dowódcy jednostek wojskowych/ jest przeładowanie programów nauczania tematami teoretycznymi wnoszącymi niewiele lub nic w przygotowanie oficerów do konkretnych stanowisk. Za mało natomiast jest zajęć z problematyki dotyczącej nowoczesnej techniki uzbrojenia i wykorzystania jej w walce, zagadnień z organizacji i zarządzania, informatyki, walki i dowodzenia wojskami. WSO prowadzą także kursy doksztalcania oficerów. Na trwającym sześć miesięcy kursie oficerowie /porucznicy, kapitanowie/ ze stażem służby 3-5 lat są przygotowywani do objęcia stanowisk dowódców batalionów /równorzędnych/.

Akademie wojskowe tworzą trzeci poziom systemu kształcenia wojskowego. Są uczelniami umożliwiającymi osiągnięcie drugiego stopnia wykształcenia. W obecnej strukturze systemu kształcenia wojskowego istnieją poniżej opisane akademie.

Wojskowa Akademia Techniczna /WAT/ Jest to uczelnia o profilu technicznym, zorganizowaną w samodzielne wydziały i instytuty. Program kształcenia obejmuje takie działy, jak:

nauki społeczne, ogólnokształcące, ogólnowojskowe, techniczne, taktyczne.

Z analizy kosztów kształcenia w WAT wynika, że koszt kształcenia jednego absolwenta jest 2,5 razy większy niż absolwenta politechniki i około 10 razy niż absolwenta WSO^{1/}. Ten niekorzystny wynik w trudnej sytuacji ekonomicznej kraju i przy okrojonym budżecie MON stawia pod znakiem zapytania potrzebę utrzymywania WAT.

Ponadto, co jest istotne, absolwenci WAT zajmują po studiach takie same stanowiska, jak absolwenci WSO. Podczas moich rozmów prowadzonych z szefami sztabów pułków wyrazili oni opinię, że przygotowanie absolwentów WSO jest bardziej przydatne w jednostkach wojskowych niż przygotowanie absolwentów WAT. Młodzi dowódcy - absolwenci szkół oficerskich - osiąga- ją lepsze wyniki w dowodzeniu pododdziałem niż ich rówieśnicy po akademii technicznej.

Wojskowa Akademia Medyczna /WAM/ kształci przyszłych lekarzy wojskowych. W wielu bogatych krajach nie występuje w systemach kształcenia wojskowego uczelnia tego typu. Jeśli do tego dodamy, iż koszty kształcenia lekarzy wojskowych w WAM są ponad dwukrotnie wyższe od kosztów kształcenia lekarzy w Akademii Medycznej^{2/}, to mało racjonalne wydaje się utrzymywanie tej uczelni w systemie kształcenia wojskowego w Polsce.

1/ Kierunki restrukturyzacji szkolnictwa wojskowego, Warszawa 1990, s. 282, tab. 37

2/ tamże

Akademia Marynarki Wojennej. Na tę uczelnię należy spojrzeć z innego punktu widzenia. Niewątpliwie istnieje potrzeba kształcenia na poziomie akademickim oficerów marynarki. Jednak przy obecnym stanie liczebnym Marynarki Wojennej jej potrzeby w zakresie kadry posiadającej studia akademickie są niewspółmiernie niskie w stosunku do możliwości obecnie funkcjonującej Akademii Marynarki Wojennej. Stąd jej racja bytu w obecnych strukturach jest raczej znikoma.

Akademia Obrony Narodowej /AON/. Jest najważniejszą uczelnią funkcjonującą w systemie kształcenia wojskowego. W ramach działalności dydaktycznej prowadzi kształcenie kadry oficerskiej oraz pracowników cywilnych administracji państwowej, nie prowadzi natomiast kształcenia kandydatów na oficerów. Na dwuletnie stacjonarne studia dyplomowe są kierowani oficerowie /kapitanowie, majorowie/ z 8-12 letnim stażem w służbie wojskowej. Studenci akademii są przygotowywani do objęcia stanowisk na szczeblu pułku. Podstawowe kształcenie odbywa się na trzech wydziałach: Wydziale Wojsk Lądowych, Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej oraz Wydziale Nauk Humanistycznych. Poważnym mankamentem studiów jest niewystarczające przygotowanie specjalistyczne studentów.^{1/}

1/ Kształcenie realizowane jest w ramach zintegrowanych grup, w bardzo małym wymiarze zajęć specjalistycznych /np. przyszły kwatermistrz ma 20 godz. rocznie zajęć z problematyki logistycznej/.

W strukturze akademii funkcjonuje jeszcze jeden wydział - Strategiczno - Obronny, który obok prowadzenia działalności naukowej, realizuje podyplomowe kształcenie wyselekcjonowanej części kadry oficerskiej oraz pracowników administracji państwowej w celu przygotowania ich do objęcia kierowniczych stanowisk w wojsku i w państwie.

AON jest jedyną uczelnią akademicką, która powinna funkcjonować. Po dokonaniu pewnych korekt jej struktury organizacyjnej, mających na celu rozszerzenie zakresu kształcenia, oraz realizowanych programów nauczania ma szansę stać się przodującą uczelnią w kraju oraz być atrakcyjną również dla przedstawicieli państw zachodnich.

Analizując czas trwania nauki w obecnie funkcjonującym systemie kształcenia wojskowego można wyodrębnić w nim pięć etapów, które zestawiono w poniższej tabeli^{1/}

Etap kształcenia	Szkoła kurs	Czas trwania /lata/	Lata służby	Szczebel dowodzenia
I	WSO	4	-	pluton-kompania
II	WKDO	0,5	3-4	batalion
III	AON	2	8-12	pułk
IV	KPO	0,25	15-20	sztab ZT
V	PSOS	0,75	20-25	ZT, IC MON
Razem	7,5			

1/Analizę oparto tylko na kształceniu wojskowym kadry realizowanym w WSO, AON. Okres kształcenia kadry technicznej /WAT/, medycznej /WAM/ jest jeszcze dłuższy.

Na podstawie analizy omawianego systemu można sformułować następujące wnioski:

- zaletą obecnego systemu kształcenia wojskowego w naszych siłach zbrojnych jest dobre przygotowanie zawodowe oficerów. Można powiedzieć, iż są oni "rzemieślnikami" w swojej specjalności wojskowej;
- istniejąca baza szkoleniowa, rozbudowana dla potrzeb półmilionowej armii jest wykorzystywana tylko w znikomym stopniu zaspokajając potrzeby dwustutysięcznej armii;
- koszty kształcenia, wynikające z samego utrzymywania czterech akademii i dziewięciu szkół oficerskich, są bardzo duże /ze względów partykularnych każdy rodzaj służby dążył do posiadania własnej szkoły wojskowej/;
- sterowanie, które do niedawna miało miejsce przez czynniki rządowe, alienacja szkolnictwa wojskowego z cywilnego spowodowały luki w zakresie wykształcenia ogólnego kadry, a w konsekwencji - trudność adaptacji w środowisku cywilnym po opuszczeniu szeregów wojska;
- funkcjonujący system kształcenia charakteryzuje się dużą czasochłonnością /przy krótszym okresie kształcenia średnio o rok - oficerowie innych państw otrzymują wykształcenie ogólne na niewątpliwie wyższym poziomie niż oficerowie naszych sił zbrojnych po ukończeniu WSO/;
- system naboru kandydatów do szkół oficerskich pozostawia

wiele do życzenia. Do tej pory uczelnie wojskowe na ogół musiały zadowolić się kandydatami, którzy z różnych powodów nie zostali przyjęci na uczelnie cywilne.

Dokonana przeze mnie analiza systemów kształcenia wojskowego w Polsce i wybranych państwach zachodnich oraz wynikające z niej wnioski stanowią podstawę do wypracowania przyszłościowego modelu systemu kształcenia wojskowego, który mam nadzieję, sprosta wymaganiom XXI wieku.

Za główny cel analizy obecnego systemu kształcenia wojskowego stawiałem wyszukanie w nim braków i zalet, czyli, co moim zdaniem, należy zmienić w istniejącym systemie, a co rozwijać. Głównymi kryteriami oceny były: przydatność systemu kształcenia do wymagań stawianych oficerom w zakresie przygotowania ogólnego i fachowego na zajmowanych stanowiskach służbowych.

Zdaję sobie sprawę z tego, iż przeprowadzona analiza i wnioski z niej wypływające mogą zawierać pewne błędy. Występuje w nich na pewno czynnik subiektywny, którego nie można wyeliminować w żadnej pracy indywidualnej. Aby go zminimalizować, przedstawiono wnioski na forum zespołu opracowującego temat "KIERUNKI" - "Perspektywiczny model systemu obronnego RP" oraz na sympozjum naukowym zorganizowanym przez ten zespół. Niejednokrotnie odnotowałem także brak ścisłych i szczegółowych danych, stąd niektóre uogólnienia mogą być nieco wypaczone.

Chciałbym zauważyć, że analizy systemu kształcenia wojskowego można dokonywać z różnego punktu widzenia, stosując przy tym różne kryteria jego oceny. Ich dobór zależy od celu przeprowadzanej analizy.

Świadom jestem, że analiza dokonana przez kogoś innego, prowadzona w tym samym celu, może przedstawiać się nieco odmiennie i dostarczać zgoła innych wniosków.

III. PROPONOWANY MODEL SYSTEMU KSZTAŁCENIA WOJSKOWEGO

System kształcenia wojskowego jest pojęciem bardzo szerokim. Obejmuje zarówno kształcenie przyszłych kadr zawodowych /oficerów, chorążych, podoficerów/, żołnierzy służby zasadniczej, jak również kształcenie rezerw osobowych.

Jest jednak sprawą niezaprzeczalną, iż o obliczu armii decyduje kadra oficerska, która stanowi trzon sił zbrojnych, elitę intelektualną oraz tę grupę osobową, która kieruje wojskiem. Dlatego w swojej pracy skoncentrowałem się nad opracowaniem modelu systemu kształcenia wojskowego odnoszącego się tylko do tejże grupy. Kształcenie niższej kadry zawodowej, żołnierzy służby zasadniczej oraz rezerw osobowych jest bowiem uzależnione od kształcenia kadry oficerskiej i dlatego nie jest rozpatrywane w niniejszej dysertacji; nie było ono przedmiotem prowadzonych przeze mnie badań.

Opracowując model systemu kształcenia wojskowego uwzględniałem przewidywany stan i strukturę sił zbrojnych RP oraz potrzeby w zakresie kadry oficerskiej.

1. Cel i zadania systemu

Celem systemu kształcenia wojskowego w odniesieniu do kadry oficerskiej jest przygotowanie kadr dowódczych, szta-

bowych i dydaktyczno - naukowych, zdolnych do racjonalnego kierowania systemem obronnym państwa, dowodzenia jego siłami zbrojnymi, kształcenia nowych kadr oraz naukowego rozwiązywania problemów przygotowania państwa do obrony i jej prowadzenia, jak również zapewnienie liczbowych i jakościowych potrzeb ich uzupełnienia.

W ostatnich latach w związku z zachodzącymi w Europie zmianami polityczno - społecznymi potrzeby naszych sił zbrojnych w tym zakresie zmieniły się zasadniczo: stan liczebny wojska w porównaniu z końcem lat osiemdziesiątych zmniejszył się o połowę. Tak daleko idące ograniczenia wymagają zmian w dotychczasowym systemie kształcenia wojskowego. W wyniku ich wprowadzenia powstanie zupełnie nowy system, który powinien uwzględniać nie tylko zmiany liczbowe w naszych siłach zbrojnych ale także nowy "model" żołnierza zawodowego; również - co nie jest w obecnej sytuacji kraju bez znaczenia - konieczność kształcenia.

Perspektywiczny model systemu kształcenia wojskowego powinien:

- a/ gwarantować potrzeby liczbowe kadry oficerskiej sił zbrojnych RP. Nasuwa się pytanie: czy projektowany system będzie zapewniał spełnienie takiego zadania? Odpowiadając na to pytanie, należy w pierwszej kolejności przeanalizować jak kształtuje się stan etatowy stanowisk oficerskich. Planowane zmiany w stanie etatowym sił zbrojnych do 2000 roku zawarte są w "Kierun-

kach restrukturyzacji szkolnictwa wojskowego", opracowaniu zbiorowym wydanym przez Sztab Generalny WP. Dokument ten, chociaż nie jest obowiązujący, zawiera z jednej strony dane normatywne wynikające z ustaleń rozbrojeniowych, których w mojej pracy nie będę komentował, przyjmując je za obowiązujące, z drugiej zaś - wiele danych "możliwych", szeroko uzasadnionych. Liczba stanowisk kadry zawodowej w siłach zbrojnych RP będzie ulegała sukcesywnemu zmniejszaniu. Najbardziej, bo aż o 15 000 zmniejszy się liczba stanowisk oficerskich. Według autorów cytowanego opracowania, na koniec 2000r. liczba stanowisk oficerskich wyniesie 45 500. Przyjmując realny wskaźnik ukompletowania osobowego /95%/, zasoby kadrowe korpusu oficerskiego powinny kształtować się następująco:

1.01.1996 - 46 000

1.01.2001 - 43 000

Są to dane prognostyczne, które na pewno będą ulegały pewnym wahaniom. Niemniej jednak wskazują na stale zmniejszający się stan liczbowy kadry oficerskiej. W tej sytuacji należy podjąć prace zmierzające w kierunku "ściśnięcia" obecnego systemu kształcenia. Można tego dokonać różnymi sposobami, m.in. przez łączenie szkół oficerskich o podobnym profilu kształcenia lub zastąpienie kilku szkół oficerskich jednym ośrodkiem kształcenia;

b/ przygotowywać oficerów do pełnienia kolejnych funkcji w wojsku. Każdy oficer w czasie swojej służby zawodowej pełni służbę na kilku różnych stanowiskach. System powinien zapewniać, iż rzetelna praca i ponadprzeciętne osiągnięcia w służbie zawodowej oraz wysokie poziom wiedzy i predyspozycje są warunkami awansowania na wyższe stanowiska. Każde stanowisko charakteryzuje się specyficznymi obowiązkami, różnorodnym zakresem zadań i uprawnień. Stąd objęcie obowiązków na kolejnym stanowisku służbowym powinno być poprzedzone ukończeniem odpowiedniego kursu specjalistycznego lub studiów wyższych, wojskowych lub cywilnych /określonych z góry dla poszczególnych stanowisk/. Oficerowie powinni przed skierowaniem na studia lub kursy podwyższania kwalifikacji podlegać dokładnej selekcji, dokonywanej pod względem predyspozycji i osiągnięć zawodowych. Powinien być brany również pod uwagę wiek kandydata i wysługa w służbie zawodowej /z wyraźnym preferowaniem oficerów młodszych/. Wydaje się słuszne, aby selekcja taka weszła na stałe do praktyki kadrowej wojska. Z kolei, wszyscy absolwenci studiów i kursów powinni mieć zapewnioną pracę - stosownie do posiadanych kwalifikacji. Obecnie niemal powszechną jest sytuacja, w której oficerowie po studiach lub kursach są wyznaczani na te same lub nawet niższe stanowiska służbowe. Musi być ścisły związek między karierą oficera a posiadanymi kwalifi-

fikacjami. Ograniczona, i to bardzo wyraźnie, liczba stanowisk oficerskich oraz uzależnienie ich objęcia od posiadanych kwalifikacji, konieczność /obowiązek/ zapewnienia wyższych stanowisk dla wszystkich absolwentów studiów i różnego typu kursów podwyższania kwalifikacji oraz prowadzenie ostrej selekcji oficerów - kandydatów na studia lub kursy powinno spowodować, że wojskowe studia akademickie staną się studiami elitarnymi. W proponowanym systemie postuluje się uwzględnić takie właśnie rozwiązanie;

- c/ zapewnić oficerom dobre przygotowanie ogólne. Dotychczas obowiązujący system kształcenia wojskowego^{1/} ukierunkowany jest głównie na kształcenie specjalistyczne i zawodowe, natomiast kształcenie ogólne /delikatnie mówiąc/ jest traktowane po macoszemu. Daje się to zauważyć zarówno w całej strukturze systemu i jego elementach składowych - akademiach i szkołach oficerskich, jak również podczas analizy zakresów i programów kształcenia. W wyniku tego duża część kadry ma braki w ogólnej wiedzy inżynierskiej oraz pedagogicznej, co staje się szczególnie widoczne podczas modernizacji lub zmiany techniki bojowej czy też wprowadzania nowych programów kształcenia. Kadra ma również braki w zakresie wiedzy prawnej i ekonomicznej. Natomiast słaba znajomość języków

1/ Istniejący system kształcenia wojskowego obowiązuje od 1967 roku.

obcych stanowi przeszkodę w studiowaniu literatury fachowej oraz barierę w kontaktach służbowych i osobistych z oficerami innych armii. Aby poprawić tę sytuację, perspektywiczny model systemu kształcenia wojskowego powinien, wzorem państw zachodnich umożliwiać kadrze oficerskiej zdobycie wykształcenia cywilnego. Zapewni to kadry - po odejściu z wojska - godne funkcjonowanie w społeczności cywilnej. Sytuacja, w której oficer emerytowany nie może znaleźć stosownej pracy, nie powinna mieć miejsca. Wychodząc naprzeciw tym propozycjom przyjąłem w budowie perspektywicznego modelu systemu kształcenia wojskowego zasadę, że wykształcenie cywilne będzie stanowić integralną część przygotowania zawodowego kadry oficerskiej;

d/ zmniejszyć koszty kształcenia. W państwach o wiele bogatszych od naszego kraju i będących w dużo lepszej sytuacji ekonomicznej nie kształci się oficerów w tak szerokim jak u nas profilu. Zachodni system kształcenia wojskowego w znacznym stopniu opiera się na naborze do wojska absolwentów uczelni cywilnych. Z kolei nasz system kształcenia wojskowego jest rozbudowany ponad obecne potrzeby sił zbrojnych. Również na naszą niekorzyść wygląda porównanie kosztów kształcenia w uczelniach cywilnych oraz wojskowych /tabela/.

Średnie koszty kształcenia /w tys.żł/ w roku akad.1988/89^{1/}

Studia	Uczelnia	Koszt
Wojskowe	WAT	51 605
	WAM	58 000
	WSOWP	14 911
	WSOWZ	6 100
Cywilne	Politechnika Warszawska	15 - 20 000
	Akademia Medyczna	25 000

Przedstawione niedomagania istniejącego systemu kształcenia wojskowego w poważny sposób zmniejszają efektywność i ekonomiczność kształcenia, wynikającą z utrzymywania nadmiernej liczby obiektów szkolenia, opłacania niekiedy sztucznie rozbudowanej administracji oraz realizowania kształcenia kandydatów na oficerów w wielu specjalnościach.

Jak wynika z tabeli koszt wykształcenia lekarza wojskowego dwukrotnie przewyższa koszt wykształcenia lekarza cywilnego, a absolwenta WAT - blisko trzy razy absolwenta politechniki.

1/ Kierunki restrukturyzacji szkolnictwa wojskowego. Warszawa 1990, tab. 37, s. 282.

Jakiegolwiek poprawienie powyższych wskaźników na korzyść kształcenia wojskowego przyczyni się do wzrostu efektywności i poprawy ekonomiczności rozpatrywanego systemu.

W tym celu proponuje się łączenie wybranych uczelni - akademii oraz wyższych szkół oficerskich, odejście od stosowanej przez wiele lat polityki zakładającej, iż wojsko samodzielnie, dla swoich potrzeb, kształci specjalistów. Powyższe propozycje pozwolą zmniejszyć liczebność istniejącego personelu dydaktyczno-administracyjnego oraz obniżyć koszty utrzymania obiektów szkolenia.

Wszystkie te działania spowodują znaczne obniżenie kosztów funkcjonowania systemu kształcenia wojskowego, w konsekwencji zaś - zwiększenie jego efektywności;

- e/ rozszerzyć bazę naboru kandydatów na oficerów. Kandydaci powinni być pozyskiwani nie tylko z grupy maturzystów, ale również, chyba przede wszystkim, z absolwentów szkół wyższych. Dalsze pozostawanie przy jednym źródle naboru /absolwenci szkół średnich/ spowoduje "uśrednienie" poziomu intelektualnego kadry oficerskiej, co w konsekwencji może doprowadzić do dalszej degradacji zawodu oficera.

Rozszerzenie bazy naboru kandydatów do kształcenia wojskowego nastąpi w wyniku pozyskiwania absolwentów uczelni cywilnych. Absolwenci ci mają przygotowanie ogólne, a niezbędną wiedzę wojskową będą mogli przyswoić sobie na specjalistycznych kursach. W ten sposób wprowadza się pe-

wien element konkurencji, w której następstwie mogą wzrosnąć efekty szkoleniowe oraz ogólny poziom intelektualny kadry oficerskiej. Efekty tej konkurencji mogą być jeszcze większe przy zastosowaniu motywacji finansowej.

2. Charakterystyka strukturalna systemu

Na podstawie wniosków wynikających z analizy obecnego systemu kształcenia wojskowego w Polsce /rozdz.II,pkt 5/, systemów kształcenia wojskowego w wybranych państwach zachodnich /rozdz.II,pkt 4/, studiowania dostępnej literatury, wymiany doświadczeń z osobami zajmującymi się profesjonalnie planowaniem kształcenia wojskowego i polemik z nimi oraz na podstawie własnych przemyśleń opracowałem koncepcję perspektywicznego modelu systemu kształcenia wojskowego.

Jego prezentację rozpocznę od struktury organizacyjnej, w której wyróżnia się dwa poziomy kształcenia /rys.9/.

Pierwszy - kształcenie oficerów do objęcia stanowisk od dowódcy plutonu do dowódcy batalionu i drugi poziom - kształcenie oficerów do objęcia stanowisk od szczebla pułku wzwyż.

A. Pierwszy poziom kształcenia oficerów

Na tym poziomie znajdują się:

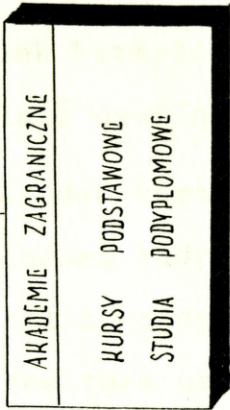
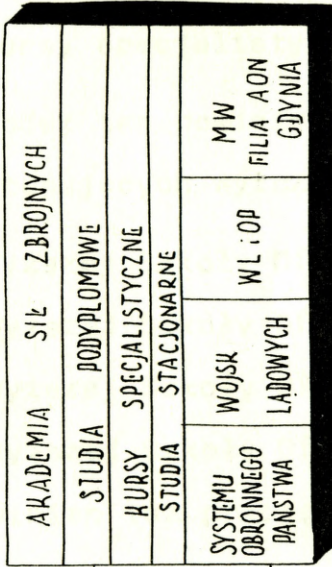
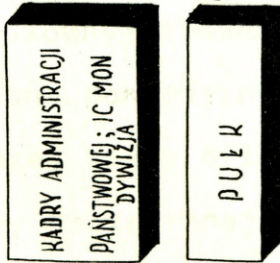
- ośrodek kształcenia wojsk lądowych;
- ośrodek kształcenia wojsk lotniczych i obrony powietrznej;

PERSPEKTYWICZNY MODEL SYSTEMU KSZTAŁCENIA WOJSKOWEGO

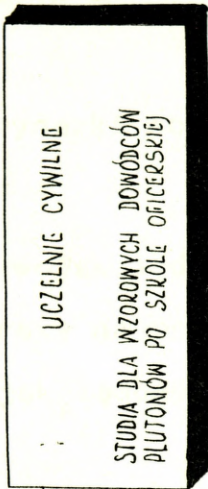
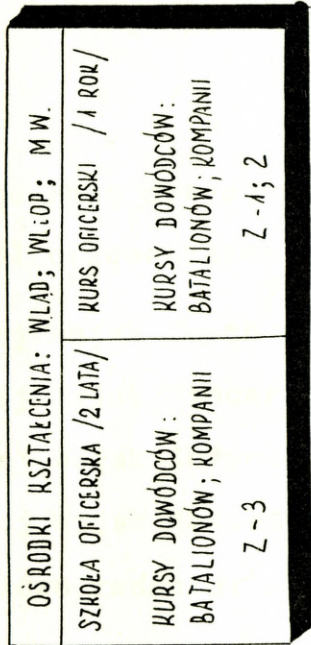
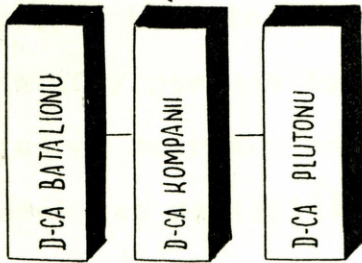
PION DOWÓDCZY

PION KSZTAŁCENIA

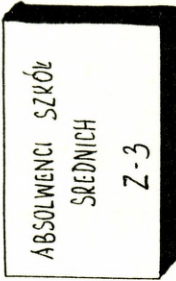
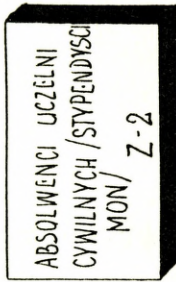
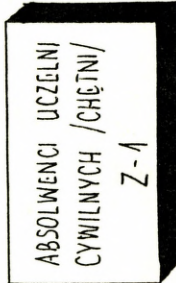
II POZIOM
KSZTAŁCENIA
OFICERÓW

I POZIOM
KSZTAŁCENIA
OFICERÓW

BAZA
POZYSKIWIANIA
KANDYDATÓW

- ośrodek kształcenia marynarki wojennej;
- uczelnie cywilne.

Ośrodek kształcenia wojsk lądowych /OKWLąd/ przygotowuje młodszą kadrę oficerską na potrzeby podstawowego rodzaju sił zbrojnych - wojsk lądowych.

Jego struktura obejmuje:

- szkołę oficerską;
- kurs oficerski;
- kursy specjalistyczne.

Ośrodek ten powinien przejąć rolę dotychczas funkcjonujących następujących wyższych szkół oficerskich:

- Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Zmechanizowanych;
- Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Pancernych;
- Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Inżynieryjnych;
- Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Rakietowych i Artylerii.

Powinien też przejąć częściowo zadania:

- Wyższej Szkoły Oficerskiej Służb Kwatermistrzowskich;
- Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Łączności.

Głównym zadaniem ośrodka kształcenia wojsk lotniczych i obrony powietrznej /OKWLiOP/ powinno być przygotowanie młodszej kadry oficerskiej na potrzeby wojsk lotniczych oraz obrony powietrznej. Ośrodek ten zastąpiłby dotychczas funkcjonujące :

- Wyższą Szkołę Oficerską Wojsk Lotniczych;

- Wyższą Szkołę Oficerską Wojsk Obrony Przeciwlotniczej;
- Wyższą Szkołę Oficerską Wojsk Radiotechnicznych.

Również przejąłby częściowo zadania :

- Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Inżynieryjnych;
- Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Łączności;
- Wyższej Szkoły Oficerskiej Służb Kwatermistrzowskich.

Podobnie jak OKWLąd ma w swej strukturze organizacyjnej szkołę oficerską, kurs oficerski, kursy specjalistyczne.

Ośrodek kształcenia marynarki wojennej /OKMW/ przygotowuje przyszłych młodszych oficerów marynarki wojennej. W swej strukturze ma szkołę oficerską, kurs oficerski oraz kursy specjalistyczne.

Proponowana Szkoła Oficerska MW zastąpiłaby funkcjonowanie obecnej AMW.

Uczelnie cywilne stanowią bazę pozyskiwania kandydatów na oficerów oraz stwarzają możliwość zdobywania wyższego wykształcenia przez młodszą kadrę oficerską.

B. Drugi poziom kształcenia oficerów

W proponowanej strukturze organizacyjnej perspektywicznego modelu kształcenia wojskowego w RP poziom ten stanowią:

- Akademia Sił Zbrojnych;
- akademie zagraniczne.

Akademia Sił Zbrojnych /ASZ/. Uczelnia ta stanowi centrum kształcenia wojskowego oraz rozwoju naukowej myśli woj-

skowej. Na czele akademii stoi komendant /rektor/, który ma do pomocy zastępców /prorektorów/ ds. nauki i kształcenia oraz ds. ogólnych. Podlegają mu wszystkie osoby funkcyjne akademii.

Głównym zadaniem ASZ jest przygotowanie wyższych kadr dowódczo - sztabowych szczebla związku taktycznego i wyżej. Zakłada się, że powyższe zadania uczelnia realizuje na potrzeby wszystkich rodzajów sił zbrojnych i administracji państwowej. Różnorodna działalność dydaktyczna, wynikająca z kształcenia dla potrzeb różnych rodzajów wojsk /inny zakres i inna treść kształcenia/, wskazuje, iż powinny znaleźć się w strukturze akademii odpowiednie, samodzielne /niezależne/ jednostki dydaktyczne, którymi w uczelni są wydziały. Zatem w ASZ proponuję utworzenie następujących wydziałów:

- Wydział Wojsk Lądowych;
- Wydział Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej;
- Wydział Marynarki Wojennej;
- Instytut Systemów Obronnych.

Ponadto w strukturze organizacyjnej akademii powinny występować zarówno elementy umożliwiające prowadzenie szeregu rozwiniętego systemu kursów, jak i elementy administracyjne oraz logistyczne zapewniające sprawne funkcjonowanie procesu kształcenia.

Akademie zagraniczne. W proponowanej strukturze organizacyjnej

systemu kształcenia wojskowego bardzo dużą rolę będą odgrywać akademie zagraniczne. Zakłada się bowiem szeroką wymianę kadry oficerskiej między ASZ a uczelniami wojskowymi zarówno na Wschodzie, jak i Zachodzie.^{1/} Zapewnić to ma naszym oficerom dostęp do literatury, możliwość konfrontacji własnych koncepcji z nowoczesnymi rozwiązaniami zagranicznymi, a przede wszystkim - umożliwić dobre opanowanie języków obcych.

Przedstawiona struktura organizacyjna modelu systemu kształcenia wojskowego może budzić pewne wątpliwości i rodzić pytania np. takie, jak:

- czy jedna akademia będzie zdolna wykształcić wystarczającą liczbę kadry dowódczo - sztabowej i pracowników administracji państwowej, aby można było zaspokoić wszystkie potrzeby naszych sił zbrojnych i administracji państwowej?
- czy trzy ośrodki kształcenia, które proponuje się w strukturze organizacyjnej systemu, sprostają zadaniu wykształcenia niezbędnej liczby oficerów młodszych?
- czy proponowany system kształcenia zapewni napływ niezbędnej liczby kandydatów do zawodowej służby wojskowej?

1/ Naprzeciw tym tendencjom wychodzi "Plan kształcenia kadry oficerskiej poza granicami Polski" opracowany przez Departament Kadr MON.

- czy likwidacja aż tak dużej liczby szkół oficerskich i akademii wojskowych przyniesie w obecnej trudnej sytuacji ekonomicznej państwa i budżetu MON jakiegokolwiek efekty finansowe?

Analizując wszystkie uwarunkowania, na podstawie których można głosować "za" proponowanymi zmianami lub "przeciw" nim, sądzę, iż prezentowana struktura organizacyjna systemu kształcenia wojskowego jest zasadna, wychodzi naprzeciw zapotrzebowaniu naszych sił zbrojnych oraz spełnia wymagania w zakresie wykształcenia oficera. Jest bowiem sprawą niezaprzeczalną, iż oficer XXI wieku będzie musiał posiadać wszechstronne wykształcenie ogólne i specjalistyczne.

3. Charakterystyka funkcjonalna systemu

Podstawę każdego, dobrze funkcjonującego systemu kształcenia, stanowi szeroka baza naboru kandydatów. W proponowanym systemie kształcenia wojskowego bazę tę stanowią:

- absolwenci szkół średnich;
- absolwenci uczelni cywilnych.

Głównym kryterium naboru kandydatów powinien być wymagany poziom wiedzy teoretycznej i umiejętności praktycznych oraz - co nie jest bez znaczenia - sprawność fizyczna. Należy zdecydowanie zaprzestać praktyk stosowania specyficznych

zasad podczas naboru kandydatów do szkół oficerskich, jakie obowiązywały przez całe dziesięciolecia. Dotychczas byli przyjmowani do nich jedynie kandydaci "bliscy klasowo", zresztą inni "obcy klasowo" nie wyrażali specjalnie chęci do trudnej i ciężkiej służby wojskowej. I tak, w wielu wypadkach, z powodu braku chętnych do zawodu oficera siły zbrojne zmuszone były zadowolić się słabszymi kandydatami tak pod względem przygotowania ogólnego, jak i sprawności fizycznej. Na służbę wojskową zdecydowali się oni nie z wewnętrznego przekonania, ale z powodu nieotrzymania indeksów uczelni cywilnych. W takiej sytuacji nauczanie trudnej "sztuki wojowania", z użyciem nowoczesnej techniki, okazywało się bardzo trudne i wymagało długotrwałego, kosztownego kształcenia.

Nie można również powiedzieć o znacznej części kadry, izolowanej od społeczeństwa i świata, iż stanowiła ona elitę intelektualną w społeczeństwie.^{1/}

W strukturze organizacyjnej prezentowanego modelu systemu kształcenia wojskowego wyodrębniono dwa zasadnicze poziomy kształcenia oficerów. Na pierwszym poziomie, jako zasadniczy element systemu, wyszczególnia się - dla każdego

1/ Na wyjazd do jakiegokolwiek państwa należało uzyskać zgodę odpowiednich przełożonych, przy czym w praktyce zgoda na wyjazd do krajów zachodnich nie była w zasadzie udzielana. Obecnie zgoda taka także jest wymagana, przy czym jej uzyskanie jest sprawą formalną.

rodzaju sił zbrojnych - oddzielny ośrodek kształcenia, który stanowią: szkoła oficerska, kurs oficerski i kursy specjalistyczne.

Do szkół oficerskich będą przyjmowani wyselekcjonowani absolwenci szkół średnich, którzy po dwuletnim okresie kształcenia w zakresie ogólnej i specjalistycznej wiedzy wojskowej, będą promowani na pierwszy stopień oficerski i kierowani do jednostek wojskowych na stanowiska dowódców plutonów. Dalsza kariera zawodowa tych oficerów może, moim zdaniem, przebiegać dwutorowo. Oficerowie o mniejszych predyspozycjach do pełnienia służby zawodowej i nie podejmujący studiów mogliby służyć w wojsku tylko określony ustawowo czas /np. 10 lat/. Mogą oni być wyznaczani na różne stanowiska służbowe, jednak nie wyższe niż zostałyby to uregulowane przepisami /np. dowódcy batalionu/, i mogą być awansowani na kolejne stopnie wojskowe /np. do stopnia kapitana/. Po upływie z góry ustalonego okresu służby zawodowej oficerowie ci powinni być zwolnieni do rezerwy. Stanowiliby oni korpus dobrze wyszkolonych oficerów rezerwy, będących w razie wojny zapleczem kadry.

Natomiast wyróżniający się oficerowie, już po roku lub dwóch latach służby zawodowej, byliby kierowani na wyższe stacjonarne studia cywilne. Studia te powinny być refundowane przez resort obrony narodowej, a kierowani na nie oficerowie byliby uprzednio zobowiązani do podpi-

sania kontraktu na pewien określony czas /np. 10-15 lat/.

Wszyscy oficerowie - absolwenci szkół oficerskich, przed objęciem kolejnych stanowisk dowódcy kompanii oraz dowódcy batalionu, powinni podlegać krótkoterminowemu przeszkoleniu /np. 1-2 miesiące/ na kursie w ośrodku kształcenia.

Drugim elementem struktury organizacyjnej każdego ośrodka kształcenia jest kurs oficerski dla absolwentów uczelni cywilnych. Pierwszą grupę kandydatów na ten kurs stanowiliby absolwenci uczelni cywilnych podpisujący kontrakt zobowiązujący ich do pracy w wojsku przez pewien ustalony okres /np. 10-15 lat/. Drugą grupę kandydatów - absolwenci uczelni cywilnych - stypendyści MON^{1/}, którzy przed podjęciem studiów podpisali zobowiązanie do podjęcia pracy w wojsku na pewien określony czas po ukończeniu studiów /np. 10-15 lat/, jak już wcześniej proponowałem.

Absolwenci uczelni cywilnych, reprezentujący obydwie grupy kandydatów do zawodowej służby wojskowej, będą po rocznym kursie oficerskim w ośrodkach kształcenia /w stopniu podporucznika/, kierowani do jednostek wojskowych na stanowiska dowódców plutonów. Objęcie kolejnych stanowisk służbowych /dowódcy kompanii i dowódcy batalionu/ byłoby

1/ Zapewnienie atrakcyjności zawodu oficera oraz rozwinięcie szerokiej akcji propagandowej daje podstawy do pozyskiwania wystarczającej liczby kandydatów.

uzależnione od ukończenia krótkoterminowego kursu.

Wszyscy absolwenci uczelni cywilnych - oficerowie w służbie zawodowej, którzy po okresie kontraktu^{1/} odejdą do rezerwy, będą stanowić grupę dobrze wyszkolonych oficerów rezerwy, możliwych do wykorzystania w razie powoływania rezerw osobowych do służby.

Pierwszy poziom, który omówiłem, systemu kształcenia wojskowego umożliwia kadrze zawodowej osiągnięcie wykształcenia uniwersytecko - politechnicznego oraz zapewnia jej awans do stanowiska dowódcy batalionu.

Pozwala także na osiągnięcie podstawowego celu /zadania/ jaki ma system do spełnienia:

- uzyskanie przez absolwentów wszechstronnego wykształcenia ogólnego;
- zintegrowanie uczelni wojskowej z uczelnią cywilną;
- włączenie wykształcenia ogólnego do wojskowego.

Drugi poziom kształcenia oficerów stanowi Akademia Sił Zbrojnych oraz akademie zagraniczne.

Podstawowym kryterium klasyfikacji oficerów na studia w ASZ powinny być: wzorowe wywiązywanie się z obowiązków dowódcy batalionu, perspektywa objęcia stanowiska w dowództwie, sztabie oddziału lub związku taktycznego^{2/} oraz odpo-

1/ Kontrakty te, za obopólną zgodą, mogłyby być przedłużane na kolejne lata.

2/ Karygodna jest praktyka, gdy absolwenci akademii są kierowani na stanowiska równorzędne lub nawet niższe niż przed podjęciem studiów.

wiedni poziom wiedzy teoretycznej poświadczony zdaniem egzaminówstępnych.

Podstawowym elementem funkcjonalnej struktury Akademii Sił Zbrojnych w proponowanym modelu systemu kształcenia wojskowego, mającym na celu podnoszenie kwalifikacji kadry oficerskiej, są studia dyplomowe. Ich dotychczasowa struktura zapewnia, moim zdaniem, przygotowanie dobrze wyszkolonych oficerów sztabów i dowódców pułków. Nieco inaczej natomiast powinno przebiegać przygotowanie poszczególnych specjalistów, przyszłych szefów sztabów. Ich kształcenie w systemie grup zintegrowanych nasuwa pewne wątpliwości: absolwenci akademii są dobrze przygotowani ze sztuki operacyjno - taktycznej, ale w zakresie wiedzy specjalistycznej wykazują duże braki i nie mają odpowiedniego przygotowania oraz wystarczających wiadomości do objęcia np. stanowiska kwatermistrza pułku.^{1/} Stąd, kształcąc oficerów w akademii w ramach grup zintegrowanych wydaje się zasadne zorganizowanie, po ukończeniu studiów, lecz przed objęciem stanowisk typowo specjalistycznych /np. kwatermistrz pułku, szef saperów pułku/, obowiązkowych kursów z zakresu danej specjalności.

Liczne rozmowy z szefami katedr naszej akademii^{1/} potwierdzają sens tej propozycji.

-
- 1/ Obecnie obowiązujący program kształcenia a AON realizowany w ramach grup zintegrowanych, zawiera średnio 20 godzin zajęć specjalistycznych w ciągu roku nauki/np. przyszły kwatermistrz pułku ma tylko 20 godzin zajęć z logistyki w ciągu roku nauki/.
 - 2/ Moje spostrzeżenia odnośnie do braków w przygotowaniu specjalistycznym absolwentów AON w ramach grup zintegrowanych potwierdza m.in. prof. E. Nowak - szef Katedry Logistyki Wojsk Lądowych.

Niezależnie jednak od przyjętego wariantu kształcenia /grupy specjalistyczne lub grupy zintegrowane oraz doksztalcanie specjalistyczne/ absolwenci ASZ powinni obejmować w zasadzie stanowiska służbowe na szczeblu oddziału, wyższe niż przed podjęciem studiów.

Następnym elementem struktury funkcjonalnej ASZ będą studia podyplomowe, które powinny być prowadzone przez poszczególne wydziały. Głównym celem tych studiów będzie przygotowanie wytypowanych oficerów do objęcia stanowisk służbowych w związkach taktycznych i instytucjach centralnych MON. Oficerowie - kandydaci na studia podyplomowe - powinni mieć duże doświadczenie dowódczo - sztabowe, odznaczać się wysokim poziomem intelektualnym oraz posiadać bogaty zasób wiedzy teoretycznej. Oficerowie kierowani na te studia powinni być poddani ostrej selekcji, w której wyniku mogliby się dostać na studia tylko najlepsi. Przy tym warunkiem koniecznym powinno być zapewnienie absolwentom studiów podyplomowych odpowiednich stanowisk służbowych.

Kolejny element struktury funkcjonalnej Akademii Sił Zbrojnych będą stanowiły kursy specjalistyczne, organizowane dla oficerów przewidywanych do wyznaczenia na wytypowane stanowiska służbowe w wojsku lub w administracji państwowej. Kursy powinny przede wszystkim przekazać ich uczestnikom najnowszą wiedzę w zakresie obronności kraju oraz przygotować do objęcia nowych - wyższych stanowisk służbowych.

Przykładami powyższych kursów mogą być:

- kurs dla szefów Wojewódzkich Sztabów Wojskowych;
- kurs dla pracowników administracji państwowej;
- kurs menedżerski dla emerytów wojskowych oraz kadry oficerskiej.

Bardzo dobrze przygotowany do realizacji tego typu kształcenia oraz posiadający bogaty potencjał naukowo - dydaktyczny jest obecnie funkcjonujący w AON - Wydział Strategiczno - Obronny, który w uczelni, będącej obiektem moich rozważań i planów, występuje jako Instytut Systemów Obronnych. Mówiąc o strukturze funkcjonalnej drugiego poziomu systemu kształcenia oficerów, w szczególności zaś o strukturze funkcjonalnej Akademii Sił Zbrojnych, nie można pominąć prowadzonych w niej studiów doktoranckich,^{1/} których głównym zadaniem byłoby kształcenie kadr naukowych w specjalnościach charakterystycznych dla jednostek prowadzących studia.

Na drugim poziomie perspektywicznego modelu systemu kształcenia wojskowego występują - obok Akademii Sił Zbrojnych - akademie zagraniczne. Sądzę, iż dla utrzymania więzi z nową techniką, będącą w wyposażeniu wojsk własnych oraz innych państw, jest niezbędne kształcenie kadry oficerskiej

1/ Uprawnienia nadaje Centralna Komisja ds. tytułu naukowego i stopni naukowych - na podstawie wniosku składanego przez wydział. Podstawą złożenia wniosku jest zatrudnienie na pełnych etatach 12 pracowników naukowych, w tym 6 profesorów.

naszych sił zbrojnych w akademiach zagranicznych zarówno państw zachodnich, jak również wschodnich.

4. Ocena możliwości wdrożenia systemu

Przedstawiona koncepcja modelu systemu kształcenia wojskowego jest wynikiem prowadzonych przeze mnie badań i analiz. Jej zalety starałem się przedstawić w czasie prezentowania struktury organizacyjno - funkcjonalnej. Zdaję sobie sprawę z tego, że o słuszności nowych rozwiązań, szczególnie o charakterze koncepcji, można wnioskować dopiero po ich wdrożeniu co jest procesem trudnym pod względem organizacyjnym, czasochłonnym i kosztownym. Próbuując cokolwiek nowego wdrożyć, powinno się najpierw przeanalizować podstawowe uwarunkowania tego przedsięwzięcia, które w naszym wypadku można przedstawić w postaci czterech pytań.

1. Czy w siłach zbrojnych RP istnieje niezbędna baza zapewniająca kształcenie oficerów w nowym systemie?
2. Czy siły zbrojne RP dysponują niezbędnym potencjałem naukowo - dydaktycznym?
3. Czy zgłosi się wystarczająca liczba kandydatów /głównie absolwentów uczelni cywilnych/ na żołnierzy zawodowych /kontraktowych/ ?

4. Czy pod względem finansowym stać wojsko na realizację procesu kształcenia w nowym ujęciu systemowym?

Udzielając odpowiedzi na powyższe pytania pragnę zaznaczyć, że nie będą one jednoznaczne, dotyczą bowiem spraw bardzo złożonych. Niemniej jednak ich przeanalizowanie powinno pomóc w podjęciu decyzji.

Czy mamy w kraju odpowiednią bazę do kształcenia? Istniejąca jest przygotowana na stan 500 000 żołnierzy. Sytuacja polityczno - gospodarcza w Europie i Polsce oraz przeprowadzona w jej wyniku restrukturyzacja sił zbrojnych zakłada zmniejszenie naszej armii o około 50%, a wraz z nią zmniejszenie stanu korpusu oficerów.^{1/}

Tak więc istniejąca baza kształcenia wojskowego, rozbudowana na potrzeby półmilionowej armii, w pełni zaspokoi potrzeby proponowanego systemu. Stwierdzenie to ma pełne pokrycie w koszarach, odpowiednich poligonach i placach ćwiczeń. W naszych siłach zbrojnych istnieją także duże ośrodki szkolnictwa wojskowego, które w pełni odpowiadają potrzebom procesu kształcenia realizowanego przez ośrodki kształcenia rodzajów wojsk /np. we Wrocławiu, Dęblinie, Gdyni /, postulowane w proponowanym systemie kształcenia wojskowego. Sądzę, że w świetle powyższych faktów odpowiedź na pytanie dotyczące posiadania bazy szkoleniowej, niezbędnej w procesie kształcenia /w nowym ujęciu systemowym/ może być pozytywna.

1/ Kierunki restrukturyzacji szkolnictwa wojskowego. s.201, rys.3.

Następne pytanie dotyczy potencjału naukowo - dydaktycznego. W obecnym systemie kształcenia wojskowego dysponujemy bardzo dużym potencjałem naukowo - dydaktycznym zarówno pod względem liczbowym, jak i jakościowym. Jednakże, co należy z przykrością stwierdzić, pewna część nauczycieli-wykładowców nie ma wystarczającego przygotowania ogólnego oraz umiejętności pedagogicznych. Wprowadzenie w życie proponowanego systemu umożliwi podjęcie odpowiednich działań mających na celu dokonanie najlepszych nauczycieli-instruktorów oraz wyeliminowanie tych, którzy w szkolnictwie wojskowym znaleźli się przypadkowo lub z konieczności.^{1/}

Sądzę ponadto, iż wprowadzenie nowego systemu kształcenia wojskowego, w którym wystąpi "nadwyżka" kadry dydaktycznej, spowoduje wciąż oczekiwane odmłodzenie personelu nauczającego.

Kolejne pytanie dotyczy napływu kandydatów do zawodu wojskowego. Omówiony w pkt.5, rozdz.II obowiązujący obecnie system naboru kandydatów na oficerów powinien być jak najszybciej zaniechany.

W nowym systemie kształcenia wojskowego proponuje się dokonywać naboru kandydatów na oficerów z trzech podstawowych źródeł - przedstawionych na rys.9.

1/ często kierowano do szkolnictwa wojskowego oficerów, którzy z różnych przyczyn nie sprawdzili się na stanowiskach dowódczych.

Pomimo iż źródła te wydają się bardzo "wydajne", jakość uzyskanego "produktu" może być bardzo różna. Chcąc zapewnić do wojska najwartościowszych ludzi, przedstawiciele młodego pokolenia, powinno się przede wszystkim stworzyć odpowiedni system motywacyjny i podnieść prestiż zawodu oficera. Podjęciu stosownych działań w tym kierunku sprzyja, co może wydawać się dziwne, trudna sytuacja ekonomiczna kraju. Pewne kroki są już w tym względzie czynione. Polegają one na złożeniu propozycji stypendiów fundowanych absolwentom szkół średnich podejmującym studia cywilne. Trudna obecnie sytuacja ekonomiczna kraju oraz zapewniona - w obliczu bezrobocia - praca powinna również skłaniać większą liczbę kandydatów do pełnienia zawodowej służby wojskowej.

Tego typu działania nie w pełni zaspokoją potrzeby naboru kandydatów do zawodu oficera. Nawet trudna sytuacja ekonomiczna kraju oraz coraz większe trudności na rynku pracy nie będą wystarczającymi argumentami do wielu wyrzeczeń i znoszenia uciążliwości, jakie niesie ze sobą służba wojskowa, jeśli sytuacja materialna kadry zawodowej nie ulegnie radykalnej poprawie. Wysokość otrzymywanego wynagrodzenia oraz postępujące odbieranie wojsku "przywilejów" nie wpływa korzystnie na atrakcyjność służby zawodowej w naszych siłach zbrojnych.

Ostatnie pytanie dotyczy kosztów finansowych ponoszo-

nych w związku z wdrożeniem nowego systemu kształcenia wojskowego.

Bardzo pomocna w tym wypadku okazuje się analiza kosztów kształcenia cywilnego i wojskowego, którą przedstawiłem w niniejszym rozdziale pracy, w części dotyczącej prezentacji zadań systemu. Najpierw kilka uwag natury ogólnej. Utworzenie na pierwszym poziomie proponowanego systemu kształcenia wojskowego trzech ośrodków kształcenia, zamiast działających teraz dziewięciu wyższych szkół oficerskich, spowoduje znaczne zmniejszenie kosztów związanych z dotychczasowym utrzymaniem obiektów koszarowych, administracji i obsługi.

Na drugim poziomie proponowanego systemu kształcenia wojskowego problem ten jest jeszcze bardziej klarowny. Należy rozwiązać trzy spośród czterech obecnie funkcjonujących akademii. Na pewno będą konieczne pewne zmiany w strukturze organizacyjnej pozostawionej akademii. Jednakże koszty z tym związane są nieporównywalnie mniejsze niż koszty funkcjonowania trzech akademii w wypadku ich pozostawienia.

Przechodząc do szczegółów dotyczących kosztów kształcenia wojskowego w proponowanym systemie, przedstawię kilka faktów. W tabeli dotyczącej średniego kosztu kształcenia podałem dane, które są bardzo wymowne. Co prawda są to kwoty sprzed czterech lat, jednak proporcje są aktualne do dziś.

Koszt kształcenia lekarza wojskowego w WAM wynosił rocznie 58 000 tys., lekarza cywilnego - średnio 25 000tys. Kształcenie przyszłego inżyniera w WAT wynosiło rocznie około 50 tys. a studenta Politechniki Warszawskiej - około 20 tys.

Na podstawie powyższych faktów można sprecyzować następujące wnioski:

- likwidacja trzech akademii wojskowych spowoduje duże oszczędności w resorcie MON. Roczne koszty utrzymania studentów w WAT i WAM znacznie przewyższają nakłady, jakie będą poniesione na stypendia fundowane dla studentów w cywilnej akademii medycznej czy politechnice;
- = oszczędności z tytułu zastąpienia dziewięciu szkół oficerskich trzema ośrodkami będą przewyższały koszty pozyskiwania i kształcenia absolwentów uczelni cywilnych na kursach oficerskich. Koszty te, w najgorszym wypadku, mogą się zbilansować, jednakże zysk wyrażający się w poziomie wyszkolenia kadry w tym systemie będzie niezaprzeczalny, głównie w zakresie przygotowania ogólnego.

Na wstępie oceny możliwości wdrożenia proponowanego modelu systemu kształcenia wojskowego postawiłem cztery pytania, na które trudno udzielić jednoznacznej odpowiedzi. Zapewne część przytoczonych przeze mnie argumentów może okazać się nie wystarczająco przekonująca, jednakże przed-

stawione dane liczbowe są bardzo wymowne. I odpowiedzi na te pytania powinny być pozytywne. Zatem istnieje realna możliwość wdrożenia proponowanego modelu systemu kształcenia wojskowego, który niewiele różni się od wzorców stosowanych w nowoczesnych armiach świata.

ZAKOŃCZENIE

W prezentowanej pracy dokonano próby przedstawienia nowego spojrzenia na kształcenie wojskowe w Polsce. Zmiany społeczno - polityczne, jakie nastąpiły w ostatnim czasie w świecie i Polsce zmuszają nas do podjęcia działań, które powinny spowodować dostosowanie systemu kształcenia wojskowego do wymagań europejskich.

Celem pracy było zbudowanie perspektywicznego modelu systemu kształcenia wojskowego i sędzę, iż cel ten został osiągnięty. Prezentowany model wychodzi naprzeciw wymaganiom, jakie będą stawiane w najbliższych latach kadrze oficerskiej, gdy faktem stanie się uczestnictwo naszych sił zbrojnych w strukturach militarnych NATO. Oficerowie państw zachodnich już obecnie legitymują się wysokim poziomem wykształcenia cywilnego oraz specjalistycznym przygotowaniem zawodowym. Są przygotowani do godnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa cywilnego po odejściu z wojska.

We wstępie przedstawiłem charakterystykę problemu oraz metodologię prowadzonych badań, w tym podstawowe zasady i reguły, jakimi należy się kierować przy stosowaniu metody systemowej. Zasady te i reguły konsekwentnie stosowałem w całej rozprawie.

W rozdziale pierwszym, który stanowi wprowadzenie teoretyczne, dokonałem na podstawie literatury i jej krytyki charakterystyki podstawowych pojęć używanych w niniejszej pracy.

W rozdziale drugim starałem się osiągnąć założony cel poznawczy, to znaczy zebrać i uogólnić doświadczenia oraz zbadać system kształcenia wojskowego w Polsce oraz w wybranych państwach zachodnich.

Wyniki prowadzonych badań, opartych na metodzie systemowej oraz analizie wybranych systemów kształcenia wojskowego, znalazły swoje odniesienie w trzecim rozdziale pracy - rozdziale głównym - stanowiącym rozwiązanie założonego celu i problemu badawczego, w którym przedstawiono propozycję modelu systemu kształcenia wojskowego.

Przedstawione w pracy rozwiązania potwierdzają trafność przyjętej hipotezy roboczej, którą dokładnie przedstawiłem we wstępie, w części metodologicznej.

Potwierdzeniem stwierdzenia, iż hipoteza została trafnie sformułowana może być fakt podejmowania w ramach restrukturyzacji sił zbrojnych oraz dokonujące się zmiany w systemie kształcenia wojskowego zmierzające do scalania szkół oficerskich oraz rezygnowania z niektórych akademii wojskowych. Trafność tej hipotezy potwierdzają ponadto przytoczone wnioski z analizy systemów kształcenia /rozdział II/ oraz argumenty przedstawione w części pracy dotyczącej pre-

zentacji perspektywicznego modelu systemu kształcenia wojskowego.

Oczywiście weryfikacja przyjętej hipotezy będzie możliwa dopiero po całkowitym wdrożeniu do kształcenia wojskowego nowego modelu systemu kształcenia wojskowego. Może to nastąpić w najbliższych latach, ale chyba realnym terminem jest rok 2000.

Autor rozprawy żywi nadzieję na szybkie wdrożenie proponowanego perspektywicznego modelu systemu kształcenia wojskowego. Sądzę, iż powyższy system pozwala na wnioskowanie, że dzięki niemu kadra oficerska naszych sił zbrojnych sprosta wymaganiom XXI wieku.

Odrębnych badań wymaga problematyka związana zarówno z kształceniem niższej kadry wojskowej /korpusu chorążych i podoficerów zawodowych oraz służby zasadniczej/, jak i rezerw osobowych.

Przedmiotem moich dalszych badań oraz badań prowadzonych w Wydziale Strategiczno - Obronnym Akademii Obrony Narodowej są zagadnienia związane z zakresem i programami kształcenia zwłaszcza na drugim poziomie kształcenia wojskowego.

BIBLIOGRAFIA

1. Bertalanffy L. , General System Theory. New York 1962,
2. Bertalanffy L., Ogólna teoria systemów. Warszawa 1984,
3. Błotnicka A., Dzieje Szkoły Rycerskiej w dawnej Polsce.
Lwów 1928,
4. Bogusz J., Dydaktyka wojskowa. Warszawa 1983
5. Bzoiwecka A., Organizacja armii. Warszawa 1920
6. Celek J., Zarys historii dęblińskiej szkoły lotniczej.
Warszawa 1965
7. Encyklopedia popularna. Warszawa 1982
8. Gosling W., The Design of Engineering systems. London 1962
9. Kierunki restrukturyzacji szkolnictwa wojskowego. Warszawa 1991
10. Knot A., Dzieje szkolnictwa wojskowego w Polsce. Lwów 1938
11. Kozłowski E., Wojsko polskie 1936-1939. Warszawa 1964
12. Kruszewski K., Kształcenie w szkole wyższej. Poradnik dydak-
tyczny. Warszawa 1973
13. Kulczycki R., Perspektywiczny model Systemu Obronnego RP.
Ogólne założenia projektu. Warszawa 1992
14. Kupisiewicz Cz., Podstawy dydaktyki ogólnej. Warszawa 1973
15. Kusiak F., Życie codzienne oficerów drugiej Rzeczypospolitej.
Warszawa 1992

16. Lewowicki T., Proces kształcenia w szkole wyższej. Warszawa 1988
17. Metodyka wojskowych badań naukowych. Warszawa 1983
18. Michaluk A., Model systemu kierowania procesem dydaktyczno-wychowawczym WSO. Warszawa 1988
19. Nowacki T., Podstawy dydaktyki zawodowej. Warszawa 1971
20. Okoń W., Elementy dydaktyki szkoły wyższej. Warszawa 1971
21. Okoń W., Słownik pedagogiczny. Warszawa 1981
22. Plan przedsięwzięć szkoleniowych Instytucji Centralnych MON na rok 1992. Warszawa 1992
23. Rutkowski S., Zarys dziejów polskiego szkolnictwa wojskowego. Warszawa 1970
24. Sadowski W., Podstawy ogólnej teorii systemów. Warszawa 1978
25. Sienkiewicz P., Inżynieria systemów. Warszawa 1983
26. Sienkiewicz P., Badania systemowe w wojsku. Warszawa 1980
27. Słownik języka polskiego. Warszawa 1988
28. Struktura studiów w AON. Warszawa 1991
29. System kształcenia i doskonalenia kadr w wybranych armiach państw zachodnich. Warszawa 1991
30. Szulc B., Przemiany w treściach kształcenia szkoły wyższej. Warszawa 1991
31. Szwoch M., Szkolnictwo wojskowe, jak sprostać potrzebom Polski. Polska Zbrojna nr 76 z dn. 18.04.1991

32. Szymański J., Życie systemów. Warszawa 1991
33. Treści kształcenia w szkole wyższej. Warszawa 1990
34. Wierzbicki T., Systemy informatyczne zarządzania. Warszawa 1985
35. Włodarski A., Zastosowanie informatyki w systemie kierowania
działalnością naukową-ASG. Warszawa 1987
36. Zasady prowadzenia działalności metodyczno-szkoleniowej
w siłach zbrojnych.
37. Żegnałek K., Kształcenie i samokształcenie w uczelniach
wojskowych. Warszawa 1991
38. Żegnałek K., Podstawowe założenia dydaktyki wyższej szkoły
wojskowej. Warszawa 1989.

